

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

**Promocijas darba
kopsavilkums**

**Summary
of Doctoral Thesis**

Ģirts Rozners

**VERBĀLĀ INSPIRĀCIJA
KĀ ATBILDE TEOLOĢISKAJAI
KRĪZEI – IMPLIKĀCIJAS LATVIJAS
TEOLOĢISKAJĀ DISKURSĀ**

**VERBAL INSPIRATION AS AN ANSWER
TO THE THEOLOGICAL CRISIS – IMPLICATIONS
IN LATVIAN THEOLOGICAL DISCOURSE**

Rīga, 2021

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

TEOLOĢIJAS FAKULTĀTE

ĢIRTS ROZNERIS

VERBĀLĀ INSPIRĀCIJA KĀ ATBILDE TEOLOĢISKAI KRĪZEI – IMPLIKĀCIJAS LATVIJAS TEOLOĢISKAJĀ DISKURSĀ

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

Doktora grāda iegūšanai
filozofijas, ētikas un reliģijas nozarē

Apakšnozare: *Bībeles teoloģija*

RĪGA, 2021

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē, Bībeles teoloģijas katedrā laika posmā no 2017. gada līdz 2021. gadam.

Projekta nosaukums: “Akadēmiskā personāla atjaunotne un kompetenču pilnveide Latvijas Universitātē”, sadaļa “Atbalsts doktorantiem darbam Latvijas Universitātē”. Projekts tiek īstenots Eiropas Sociālā fonda 8.2.2. specifiskā atbalsta mērķa “Stiprināt augstākās izglītības institūciju akadēmisko personālu stratēģiskās specializācijas jomās” otrās projektu iesniegumu atlases kārtā.

Projekta līguma numurs: 8.2.2.0/18/A/010

Projekta īstenošanas termiņš: 01.10.2018.–30.09.2022.

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Darbs sastāv no ievada, 6 nodaļām, nobeiguma, literatūras saraksta, 1 pielikuma. Darba forma: disertācija filozofijas, ētikas un reliģijas nozarē, Bībeles teoloģijas apakšnozarē.

Darba zinātniskā vadītāja: *Dr. theol.* prof. Dace Balode

Darba recenzenti:

- 1) profesors *Valdis Tēraudkalns*, Latvijas Universitāte
- 2) profesore *Anita Stašulāne*, Daugavpils Universitāte
- 3) docents *Ivars Neiders*, Rīgas Stradiņa universitāte

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2022. gada 20. janvārī Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes promocijas padomes Filozofijā, ētikā un reliģijā atklātā sēdē. Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes Bibliotēkā Rīgā, Kalpaka bulvārī 4.

LU Teoloģijas fakultātes promocijas padomes
Filozofijā, ētikā un reliģijā priekšsēdētāja

Dace Balode

Promocijas padomes sekretāre

Ilze Stikāne

© Latvijas Universitāte, 2021
© Ģirts Rozners, 2021

ANOTĀCIJA

Promocijas darbā “Verbālā inspirācija kā atbilde teoloģiskajai krīzei – implikācijas Latvijas teoloģiskajā diskursā” autors analizē Bībeles verbālās inspirācijas domas vēsturi un aizstāv tēzi, ka verbālās inspirācijas doktrīna kristietībā ir veidojusies sasaistē ar dažādām teoloģiskajām krīzēm. Kā viens no teoloģiskās krīzes un ticības Bībeles verbālai inspirācijai rezultātiem tiek aplūkots arī kristīgais fundamentālisms un tā vēsturiskā ietekme uz kristīgo ticību Latvijā. Darba otrajā daļā veikts kvalitatīvs pētījums, kurā daļēji strukturētās intervijās intervēti 29 Latvijas protestantisko baznīcu mācītāji, lai noskaidrotu mūsdienu garīdznieku kā kristīgās kopienas viedokļu līderu pozīciju Bībeles verbālās inspirācijas jautājumā. Pētījumā secināts, ka Latvijas teoloģiskajā diskursā ir novērojamas ļoti izteiktas ticības verbālajai inspirācijai implikācijas, ko apstiprina garīdznieku argumentācijas stratēģijas un Bībeles interpretācijas metodoloģija, risinot baznīcai un sabiedrībai aktuālus problēmjautājumus.

Atslēgvārdi: Bībeles inspirācija, verbālā inspirācija, fundamentālisms.

SATURS

ANOTĀCIJA	3
1. PROMOCIJAS DARBA VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS	5
2. PROMOCIJAS DARBA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS	8
2.1. Pētījumā izmantotās metodes	8
2.2. Pētījuma īss teorētiskais pamatojums – verbālās inspirācijas domas vēsture	8
2.3. Verbālā inspirācija un evaņģelikālisms	12
2.4. Inspirācijas koncepta risinājumi 20.–21. gs. teoloģijā	13
2.5. Evaņģelikālisma implikācijas Latvijas kristīgajā ticībā	15
2.6. Verbālā inspirācija un 21. gs. garīdzniecība: Latvijas gadījums	16
3. PROMOCIJAS DARBA GALVENIE SECINĀJUMI	18
KOPSAVILKUMĀ IZMANTOTIE LITERATŪRAS AVOTI	42

1. PROMOCIJAS DARBA VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Bībeles jeb Svēto Rakstu interpretācijai ir bijusi noteicoša loma visā kristīgās tradīcijas vēsturē, jo sevišķi brīžos, kad tā sastapās ar nopietniem izaicinājumiem un krīzēm. Par šādām krīzēm varam runāt gan pirmo gadsimtu polemikā ar jūdaisma un gnosticisma pārstāvjiem, gan reformācijas polemikā ar katoliskās baznīcas teologiem, un dažādiem radikālās reformācijas strāvotājiem, gan arī 19. un 20. gadsimta tradicionālās teoloģijas sadursmēs ar zinātni, kas rada apstākļus kristīgā fundamentālisma dzimšanai. Darbā tiek analizēts, kā šajos vēsturiski nozīmīgajos brīžos tika izmantots arguments par Bībeles verbālo inspirāciju, proti, ka Bībeles autori tekstus ir saņēmuši no Dieva un tāpēc tie ir nemaldīgi un neklūdīgi. Uzsverot teksta pārdabisko izcelsmi, Svētie Raksti tika uzlūkoti kā paša Dieva izrunāti, verbāli inspirēti vārdi, kas līdzās Jēzus atklāsmei pildīja arī doktrīnas funkciju. Raksti no Dieva vārda tika pārvērsti par Dieva vārdiem, kuros atrodamas atbildes uz visiem dzīves jautājumiem. To pārdabiskā izcelsme kļuva par protestantiskās teoloģijas un baznīcas mācības pareizības garantiju.

Promocijas darbā tiek izvirzīta tēze, ka **mācība par Bībeli kā Dieva verbāli inspirētu grāmatu ir veidojusies kā atbilde uz teoloģiskām krīzēm**. Tā turpina pildīt šo atbildes funkciju arī mūsdienās, veidojot drošus patiesības cietokšņus pastāvīgi mainīgās pasaules vidū. **No verbāli inspirētu rakstu izpratnes izriet konsekvences kas, ir novērojamas arī Latvijas teoloģiskajos diskursos un mūsdienu garīdzniecības paustajās nostājās.**

Promocijas darba ietvaros ar teoloģisko krīzi tiek saprasta krīze, kuras pamatā ir hermeneitikas jautājums. Zigmunds Baumans (*Zygmunt Bauman*) par hermeneitikas uzdevumu raksta: “Ja empīriski analītiskās zinātnes palīdz darba procesos un to tehniskajā kontrolē, tad hermeneitiskās zinātnes palīdz saziņas praksē un centienos panākt vienošanos.”¹ Tātad runa ir par spēju vienoties. Ja atšķirīgu atbilžu un perspektīvu dēļ nespēja vienoties noved pie konflikta, kas atstāj paliekošas teoloģiskas sekas, mēs varam runāt par teoloģisku krīzi. Piemēram, brīdī, kad pieredzē balstīta racionalitāte runā preti dogmatismam veidojas teoloģiskā krīze. **Teoloģiskas krīzes rodas situācijās, kad kristīgās baznīcas diskursos rodas bažas, ka tiek zaudēta, apšaubīta vai bīstami pārdefinēta Bībeles autoritāte.** Krīzi var izraisīt jebkādi jauni teoloģiski piedāvājumi, kas nav saskaņā ar agrāko hermeneitiku un rosina to mainīt. Krīzi var izraisīt arī kultūrvēsturiskas pārmaiņas, kuru rezultātā kāda Bībeles interpretācija tiek pasludināta par novecojušu un neaktuālu. Par to vai kādā vēsturiskā situācijā ir identificējama teoloģiska krīze liecinās baznīcas reakcija. Retrospektīvi analizējot

¹ Zygmunt Bauman, *Hermeneutics and Social Science. Approaches to Understanding* (London: Hutchinson & Co, 1978), 241.

šo reakciju un tajā izmantoto argumentāciju, mēs varam spriest par teoloģiskās krīzes apmēriem un iemesliem.

Promocijas darba mērķis ir izpētīt mācības par Bībeles verbālās inspirācijas veidošanās vēsturi un cēloņiem saistītē ar dažādām teoloģiskām krīzēm un noskaidrot kādas ir šo vēsturisko notikumu implikācijas Latvijas protestantiskajā ticībā, kā arī sniegt situācijas novērtējumu no mūsdienu filozofiski teoloģiskā skatu punkta. Atbilstoši šim mērķim promocijas darba uzdevumi ir:

- 1) iepazīties ar verbālās inspirācijas vēsturi,
- 2) aplūkot verbālās inspirācijas idejas lomu dažādās krīzēs,
- 3) iepazīties ar akadēmiskās teoloģijas kritiku attiecībā uz verbālo inspirāciju,
- 4) novērtēt verbālās inspirācijas idejas implikācijas Latvijas teoloģiskajā diskursā,
- 5) veikt kvalitatīvu pētījumu, intervējot mūsdienu Latvijas protestantisko baznīcu garīdzniekus saistībā ar verbālās inspirācijas jautājumiem,
- 6) balstoties uz iegūtajiem rezultātiem, piedāvāt autora izvērtējumu verbālās inspirācijas problemātikai.

Bībeles inspirācijas jautājums Bibliskās teoloģijas pētniecībā ir aplūkots pietiekoši plaši. Specifiski verbālajai inspirācijai apoloģētiskos nolūkos vairāk pievēršas konfesionālā literatūra. Šī darba sevišķais pienesums ir piedāvāt verbālās inspirācijas idejas vēstures pētījumu, kas interesējas par šīs doktrīnas veidošanās cēloņiem vēsturē un iemesliem tās nepārejošai aktualitātei mūsdienās. Arī Latvijas gadījuma pētījums šādā aspektā ir savā ziņā unikāls.

Promocijas darba aprobācijai galvenās atziņas tā izstrādes procesā izklāstītas 2 zinātniskos rakstos:

- 1) Balode, D. Rozners, Ģ. “Fundamentālisms kā kristīgās ticības fenomens Latvijā.” *Ceļš* 71 (2020): 20–36.
- 2) Rozners, Ģ. “Bībeles verbālā inspirācija, fundamentālisms un sievietes loma baznīcā.” *Reliģiski-filozofiski raksti* 29 (2021): 203–228.

Promocijas darba atziņas izklāstītas arī 3 starptautiskās zinātniskās konferencēs:

- 1) Uzstāšanās ar referātu “Verbālā inspirācija kā atbilde teoloģiskajai krīzei” TF sekcijā LU 77. starptautiskajā konferencē 2019. gada 6. februārī Rīgā, Latvijā.
- 2) Uzstāšanās ar referātu “Verbal Inspiration as a Response to Theological Crisis (17–19c)” LU TF un Tartu Universitātes organizētā seminārā *Estonian-Latvian doctoral conference in theology and religious studies*, 2019. gada 16.–17. maijā Igaunijā.
- 3) Uzstāšanās ar referātu “Verbal Inspiration in Christian Theology: Implications in Latvian discourse” LU TF un Tartu universitātes organizētā seminārā *Estonian-Latvian doctoral conference in theology and religious studies*, 2021. gada 10.–11. jūnijā Zoom platformā.

Promocijas darba struktūru autors pamato sekojoši. Promocijas darbs veikts divās daļās. Lai iegūtu pēc iespējas izsmelšu priekšstatu par mūsdienu procesiem Latvijā, ir nepieciešams pakāpties atpakaļ un pētījumā ietvert lielāku laika nogriezni. Tāpēc otrā līdz piektajai nodaļai ir veltītas verbālās inspirācijas vēstures analīzei. Vispirms tiek aplūkoti divi galvenie Jaunās Derības teksti, kas tiek izmantoti kā verbālās inspirācijas pierādījuma teksti. Tiek analizēts kā šie teksti izmantoti verbālās inspirācijas domas pamatošanai un tam iepretī kādi ir pētniecībā iegūtie ekseģēzes rezultāti un galvenie secinājumi. Tiek secināts, ka verbālās inspirācijas mācība neizriet no teksta ekseģēzes, bet drīzāk ir dogmatiskās teoloģijas radīta nepieciešamība.

Trešajā nodaļā tiek analizēta Svēto Rakstu lasīšanas un interpretācijas vēsture, kā rezultātā formējās verbālās inspirācijas doktrīna. Kādi bija tās veidošanās vēsturiskie un teoloģiskie priekšnosacījumi? Kādai argumentācijai sekoja tās veidotāji un piekritēji? Kā, sākot no baznīctēvu laikiem līdz pat 19. gadsimta fundamentālismam, doma par Rakstu inspirāciju un autoritāti tika izmantota, saskaroties ar dažādām teoloģiskām krīzēm?

Ceturtnā nodaļa veltīta evaņģelikālisma tradīcijai ASV, kas ir vadošā Bībeles verbālo inspirāciju un kristīgo fundamentālismu pārstāvoša tradīcija. Tiek analizēta šīs tradīcijas pakāpeniskā fragmentēšanās zinātnes attīstības un modernās pasaules pluralitātes ietekmē. Dažādi evaņģelikālisma konservatīvie un liberālie atzarojumi padara šo tradīciju arvien grūtāk raksturojamu. Tiek analizēts kāda bija verbālās inspirācijas doktrīnas ietekme uz teoloģiskajiem diskursiem 20. gadsimtā?

Piektā nodaļa veltīta 20. un 21. gadsimta akadēmiskās teoloģijas kritikai attiecībā uz verbālo inspirāciju. Šeit tiek aplūkotas idejas, kas lielā mērā noteica 20. gs. teoloģijas attīstības tālākos virzienus. Iepretī verbālās inspirācijas skatījumam tie ir akadēmiskajā teoloģijā balstīti Bībeles inspirācijas jautājuma risinājumi. Balstoties uz šiem rezultātiem, autors piedāvā arī savu skatījumu uz inspirācijas jautājumu.

Promocijas darba otrā daļa – sestā un septītā nodaļa pievēršas Latvijas situācijas analīzei. Tā ir veidojusies noteiktu vēsturisko procesu ietekmē, kas vienlaicīgi ir gan unikāli mūsu zemei, gan arī saistīti ar kristīgās ticības izaičinājumiem citur pasaulē. Rietumu evaņģelikālisms ir spēlējis nozīmīgu lomu arī Latvijas protestantiskajā ticībā. Tas ienāca mūsu zemē, pateicoties dažādiem misionāriem, jau pirmās brīvvalsts laikā un vēl aktīvāk pēc atjaunotās neatkarības. Līdztekus teoloģiskajām krīzēm citviet pasaulē kristīgā ticība Latvijā piedzīvojusi pati savas krīzes, kas ir noteikušas tās turpmāko attīstību un arī mūsdienu veidolu. Ticības Bībeles verbālajai inspirācijai implikācijas Latvijas teoloģiskajos diskursos ir novērojamas gan vēsturē, gan mūsdienās. Tāpēc vēsturiskais apskats par evaņģelikālisma ietekmi uz Latvijas teoloģiskajiem diskursiem aizved līdz šajā darbā svarīgai septītajai nodaļai, kas veltīta Latvijas gadījuma izpētei, veicot daļēji strukturētas intervijas ar 29 dažādu protestantisko konfesiju mācītājiem, lai noskaidrotu viņu viedokli par Biblii kā verbāli inspirētu grāmatu.

2. PROMOCIJAS DARBA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS

2.1. Pētījumā izmantotās metodes

Promocijas darba vēsturiskajā sadaļā, pētot verbālās inspirācijas domas vēsturi un tās nozīmi pie 19. gs. evaņģelikālisma un fundamentālisma veidošanās, izmantota vēsturiskā jeb ģenētiskā metode. Analizējot verbālās inspirācijas koncepta risinājumus 20.–21. gs., izmantota ideju pētniecības metode.

Promocijas darba otrajā daļā, kas veltīta Latvijas situācijai bez vēsturiskās metodes veikts arī kvalitatīvs pētījums. Iegūtas 29 daļēji strukturētās intervijas ar protestantiskās ticības garīdzniekiem. Intervēti 12 luterāņu, 7 baptistu, 6 adventistu, 3 vasarsvētku un 1 reformātu draudzes mācītājs. Iegūto interviju rezultātu analīze veikta, izmantojot kvalitatīvās kontentanalīzes un diskursu analīzes metodes, noskaidrojot respondentu argumentācijas stratēģijas un analizējot respondentu diskursīvo psiholoģiju un valodu. Diskursīvā analīze interesējas par varas, sociālās nevienlīdzības, politikas, morāles un sociālo izmaiņu jautājumiem, kas tiek apstiprināti caur cilvēku valodu. Valoda tiek saprasta ne tikai kā teksts, bet arī kā sociāla darbība. Viens no mācītāja darba galvenajiem instrumentiem ir publiska runa. Mācītāji ar valodu konstruē realitāti, kurā klausītāji tiek ieaicināti. Šis valodas ietekmē formējas cilvēku reliģiskā un sociālā identitāte un tiek veidotas attiecības. Līdz ar to mācītāji ir uzskatāmi par ļoti nozīmīgiem viedokļu līderiem kristīgajā kopienā un tās sadarbībā ar sabiedrību. Diskursīvās analīzes mērķis nebija precīzi atklāt cilvēku attieksmes vai uzskatus par Bībeles verbālo inspirāciju, bet gan šo uzskatu kontekstā analizēt uzvedību un domas determinējošas sociālās ietekmes vai krīzes.

2.2. Pētījuma īss teorētiskais pamatojums – verbālās inspirācijas domas vēsture

Promocijas darba vēsturiskajā sadaļā, analizējot dažādus Biblišķās ticības vēstures posmus, tiek argumentēts, ka Svēto Rakstu nozīme un autoritāte vēsturiski ir sevišķi spēcīgi aktualizējusies dažādās krīzēs. Ja aplūkojam Rakstu tradīcijas veidošanās vēsturi, pirmais nozīmīgais pieturas punkts ir Babilonijas trimdas izraisītā krīze 6. gs. p. m. ē. Saskaņā ar avotu hipotēzi tiek redīgēti un apkopoti senākie teksti un veidojas arī jauni teksti (priesterteksts). Rakstu tradīcija veidojas kā jūdu diasporas atbilde teoloģiskajai krīzei. Arī vēlākais hellēnisma laikmets atnes jaunus izaicinājumus jūdu ticībai, sevišķi asi aktualizējas jautājums par ebreju tradīcijas un ticības identitātes saglabāšanu vajāšanu apstākļos, attīstās apokaliptiskais žanrs. Ziemeļāfrikā dzīvojošās jūdu diasporas vajadzībām tiek veikts Ebreju Bībeles tulkojums grieķu valodā (LXX). Šajās ticības krīzēs

arvien lielāku nozīmi iegūst ideja par pārdabisku Dieva atklāšanos cilvēkiem, kuri dievišķas inspirācijas ceļā raksta autoritatīvu un absolūti uzticamu tekstu. Promocijas darba atsevišķa sadaļa veltīta senbaznīcas un baznīctēvu laikmetam. Arī baznīctēvi, saskaroties ar sava laikmeta krīzi, ko radīja kristiešu polemika ar jūdu kopienu un gnostīkiem, argumentācijā atsaucās uz domu par inspirētu Bībeles tekstu (2.Tim 3:16) un inspirētu Bībeles tulkojumu (LXX).² Tomēr fakts, ka teksts tika nosaukts par inspirētu, neuzlika par pienākumu interpretēt skaidrot to vienā vienīgā pareizā veidā. Kā galvenais interpretācijas mērķis netika izvirzīts uzdevums atrast tekstam vienu pareizo izskaidrojumu un pie tā palikt. Tāpat arī netika izvirzīta kaut kāda viena pareizā interpretācijas metode, piemēram, burtiskā. Tieši otrādi, teksts tika uztverts kā neizmeļamu iespēju un arvien jaunu nozīmju pilns. Teksts ir dzīvs un, mainoties vēsturei un cilvēka pieredzei, var ieskanēties jaunās nozīmēs. Starpderību periodā un arī mūsu ēras pirmajā gadsimtā to panāca ar alegorisko Rakstu skaidrošanas metodi, ko izmantoja gan apustulis Pāvils, gan Aleksandrijas Filons.³ Alegoriskās interpretācijas pamatojums ir meklējams ticībā Rakstiem, kā Svētā Gara atklātiem un inspirētiem tekstiem, kuros ir ielikta dziļāka nozīme. Baznīctēvu izmantotais Rakstu alegoriskais skaidrojums bija ne tikai kristīgās teoloģijas sākums, bet arī apoloģētiska reakcija uz jūdaisma opozīciju kristīgajai ticībai.

Vēlākajam viduslaiku sholastiķim Akvīnas Tomam Svētie Raksti bija autoritatīvs un daudznozīmīgs kristīgās teoloģijas (svētās doktrīnas) avots, kas, neskatoties uz šo daudzveidību, ticībai svarīgos jautājumos noved pie skaidrām un nepārprotamām atbildēm. Uz tā bāzes vēlāk veidojās 17. gs. luteriskās un arī reformētās ortodoksijas dogmatiskā teoloģija. Jau 16. gadsimta beigās, pateicoties iespiedtehnikai, Bībeles lasīšana kļuva iespējama visiem sabiedrības slāņiem. Katrs, kas to vēlējas un varēja lasīt un skaidrot Bībeli. Fakts, ka Raksti no mācīto un izglīto to teologu rokām nonāca plašākā apītē, atstāja savu ietekmi uz tālāko Rakstu interpretācijas vēsturi. Turpinoties polemikai ar katoliskās baznīcas opozīciju, protestanti arvien vairāk Rakstus redzēja kā kristīgās dogmatikas avotu un arvien mazāk tos lasīja kā senas liecības, kas jāskaidro sava laika kontekstā. Bībele tika saprasta kā tiešs vēstījums paaudzei, kas to lasa, un viens no tās

² Domu, ka inspirācijas ideja kristietībā ienāk tieši no helēnisma laikmeta jūdaisma saistībā ar ebreju Bībeles tulkošanu grieķu valodā atbalsta arī Volfharts Panenbergs. Wolfhart Pannenberg, "Theological Table Talk: On the Inspiration of Scripture," *Theology Today* 07 1997; vol. 54, 2: 215.

³ Menahem Kister, "Allegorical Interpretation of Biblical Narratives in Rabbinic Literature, Philo, and Origen: Some Case Studies" in *New Approaches to the Study of Biblical Interpretation in Judaism of the Second Temple Period and in Early Christianity*, edited by Florentino García Martínez, Vol 106 (Leiden: Koninklijke Brill, 2013), 134–135.

skaidrošanas uzdevumiem bija uzturēt dogmatiskās un teoloģiskās sistēmas.⁴ Nenoliedzami reformācijas atklātais princips bija nemainīgs – Dieva atklāsme Jēzū Kristū ir galvenais notikums, un šī atklāsme bija inspirējusi gan Rakstu autorus, gan arī lasītājus. Tomēr kā norāda Brevards Čilds vēlākā protestantiskā teoloģija šo principu pielietoja arvien vājāk un nepietiekamāk.⁵ Atklāsmei attiecīnot uz pašiem Rakstiem kā verbāli inspirētu tekstu, radās ilūzija, ka ir iespējams izveidot Rakstos droši balstītu nemainīgu un nemaldīgu kristīgās ticības tradīciju. Veidojot doktrīnu par Rakstu verbālo inspirāciju, 17. gadsimta luteriskās ortodoksijas galvenais mērķis bija pierādīt šī notikuma autoritatīvo rezultātu. Lai to panāktu, bija trīs nozīmīgi principi: Pirmkārt, bija svarīgi parādīt, ka inspirācija norisinājās pilnīgā Dieva kontrolē un tekstu autori rakstīja pārdabiskas Dieva vadības iespaidā. Otrkārt, bija būtiski pierādīt, ka visi Raksti ir Dieva Gara sarakstīti un tādējādi tie veido saskanīgu doktrināru sistēmu, kurā nav nekādu trūkumu un nepilnību. Un treškārt, visi Rakstu vārdi ir vienlīdz Dieva iedvesmoti un nav tādu tekstu, kas būtu mazāk iedvesmoti nekā citi. Veicot šo uzdevumu, dogmatiski cik vien iespējams centās norobežoties no mēģinājuma aprakstīt kādus psiholoģiskus fenomenus kā tieši notika inspirācija. Tas nebija tik būtiski, jo galvenā interese bija pievērst pašam rezultātam – Rakstiem, to autoritātei un uzticamībai. Ņemot vērā katoliskās baznīcas mācību, ka līdzās Svētajiem Rakstiem dievišķo autoritāti pārstāv arī baznīcas tradīcija, ortodoksā protestantisma teologiem bija būtiski pierādīt Svēto Rakstu mācību kā pilnīgi pietiekošu un paša Dieva izveidotu. Ja katoliskās baznīcas opozīcija pauda pārliecību, ka dievišķā inspirācija turpina darboties caur baznīcu katrā laikmetā, tad luteriskās teoloģijas mērķis bija ierobežot inspirāciju vienīgi Svētajos Rakstos. Luteriskās ortodoksijas izpratnē inspirācijas notikumu nevarēja paplašināt ārpus Bībeles robežām, to nevarēja attiecināt uz kādām citām tradīcijām vai vēsturiskiem procesiem, kas saistīti ar Rakstu veidošanos. Inspirācijas notikums bija unikāli raksturīgs tikai un vienīgi Svēto Rakstu tapšanas procesam. Tāpēc būtiski bija uzsvērt nevis cilvēku inspirāciju, bet gan viņu izteikto un rakstīto vārdu inspirāciju. Verbālās inspirācijas doktrīna bija kā universālā atbilde visa veida kritikai, jo ticības jautājumos visas atbildes tika iegūtas no Bībeles un uzskatītas par nemaldīgām un neklūdīgām. Katrs vārds bija Dieva iedvesmots. Tādā veidā Svētā Gara dinamiskā darbība tika ierobežota ar rakstīto vārdo.

Dogmas nostiprināšanos vēl vairāk veicināja protestantiskās baznīcas institucionalizācijas process. Rakstītais vārds kļuva par normatīvu kritēriju, kas ļāva izvērtēt gan ticības atbilstību patiesībai, gan, jo īpaši reformētajā teoloģijā, morāles un ētikas jautājumus. Par baznīcas teologu galveno uzdevumu tika

⁴ To pašu var teikt arī par katoļu baznīcas pētniecību, kas Bībeles kā vēsturiska dokumenta pētniecībai veļtija salīdzinoši maz pūļu, un līdz pat 17. gadsimtam galvenais uzsvars bija ar Bībeles eksegēzi pamatotas dogmatikas nostiprināšana. Skatīt Alastair Hamilton, "Humanists and the Bible" in Jill Kraye, ed., *The Cambridge Companion to Renaissance Humanism*, (Cambridge University Press, 1996), 113–115.

⁵ Brevard S. Childs, *The Theology of the Old and New Testaments*, 66.

izvirzīta iekšējās mācības vienotības saglabāšana. Pareizi skaidroti Raksti kļuva par vienīgo autoritāti, kas veidoja kristīgās kopienas dzīvi. Tikai un vienīgi Rakstiem bija jāklūst par atbilžu sniedzējiem uz visiem jautājumiem. Tāpēc visu, kas Rakstos ir teikts, bija jāsaprot kā paša Dieva teiktu. Filozofiskās domas brīvība apsīka un teologu darbs orientējās uz loģiku un sholastiku. Jo tālāk baznīcas teologi bija no sākotnējās atklāsmes, jo vairāk to darbs bija citēšana un esošo dogmu pārformulēšana modernākā valodā. Ja lielle teologi (Origēns, Augustīns, Anselms, Lutērs un Kalvīns) šo procesu brīvi transcēdēja,⁶ tad vēlākie dogmatīki šādu brīvību neatļāvās un visas savas pūles vēltija lielo domātāju ideju sistematizēšanai un sakārtošanai stabilās doktrīnās, teoloģiskos traktātos un ticības apliecībās. Luteriskās ortodoksijas doktrīna formējās un nostiprinājās reformācijas izraisītās teoloģiskās krīzes viskarstākās polemikas apstākļos. Luteriskajai ortodoksijai bija ne tikai jāizstāv sava teoloģiskā sistēma pret jezuītu kritiku, bet straujās protestantiskās ticības fragmentācijas rezultātā jādiskutē ar citādāk domājošajiem teologiem no pašu vidus. Dogmatiskās sistēmas stabilitātes vārdā viss tika balstīts uz verbālās inspirācijas doktrīnu.

Taču par spīti cerētajam, tas nevainagojās ar kādas Bībelē vienotas un vienādi ticošas kristīgās tradīcijas izveidošanos. Tieši pretēji, jo skrupulozāk teologi strādāja pie Bībeles doktrīnām, jo vairāk radās domstarpības un straujāk kristīgā ticība fragmentējās dažādos radikālās reformācijas virzienos (piētismā, puritānismā u. c.). Šo nemitīgās fragmentācijas procesu, kas turpinās arī mūsdienās, pētnieki min kā būtisku argumentu par verbālās inspirācijas aizstāvju pārliecības par Bībeles nekļūdīgumu iluzoro raksturu.⁷

Protestantiskā ortodoksija veidoja fundamentālu pamatu visai vēlākajai kristīgajai teoloģijai, kas vai nu centās pie tās atgriezties, vai arī to kritizēja.⁸ Svēto Rakstu inspirācijas doktrīna tika sargāta un no jauna aktualizēta dažādās protestantu ticības apliecībās. Atkarībā no pieejas inspirācijas jautājumam veidojās atšķirīgu kristīgo tradīciju Bībeles interpretācijas. Domstarpībām pieaugot, Raksti kļuva par teoloģiskās argumentācijas kara lauku un teoloģisko domstarpību krīze padziļinājās. Verbālās inspirācijas doktrīna bija utopiska cerība, ka no tās izrietošā interpretācijas metode atrisinās visus konfliktus un nodrošinās stabilas Rakstos balstītas tradīcijas izveidošanos. Taču notika pretējais, mēģinot atrisināt krīzi ar teoloģiju, kas balstījās uz Bībeles verbālās inspirācijas doktrīnu, kristīgā teoloģija nonāca vēl dziļākā krīzē. Kā vēlāk norādīja Ernsts Trelčs kristīgā tradīcija pamazām apguva rūgto mācību, ka ir neiespējami jebkādu baznīcu

⁶ Edward Farley, Peter C. Hodgson, "Scripture and Tradition" in *Christian Theology*, ed. by Peter C. Hodgson and Robert H. King, 2nd ed. (Philadelphia: Fortress Press, 1985), 74.

⁷ Christian Smith, *The Bible Made Impossible* (Baker Publishing Group, 2011) Kindle Edition, 207.

⁸ Paul Tillich, *A History of Christian Thought*, 277.

vai Rakstu interpretāciju nosaukt par nekļūdīgu.⁹ Taču priekšā bija vēl lielāka krīze. Pienākot 19. gadsimtam, protestantisms bija spiests sastapties ne tikai ar pieaugošu fragmentēšanos atšķirīgās Bībeles interpretācijas dēļ, bet arī ar Apgaismības laikmeta racionālismu un straujo zinātnes attīstību.

2.3. Verbālā inspirācija un evaņģelikālisms

19. gs. teoloģisko krīzi padziļināja zinātnes straujā attīstība un zinātniskās metodes pielietošana Bībeles pētniecībā. Vēsturiski kritiskā metode, evolūcijas teorijas radītais skepticisms un liberālās teoloģijas attīstība daudzās Amerikas kristiešos radīja bažas par cilvēces morāles un ticības vērtību pilnīgu sagrūšanu. Izjutot apdraudējumu modernās pasaules spiediena priekšā, kā opozīcija 19. gs. beigū un 20. gs. sākuma modernismam radās kristīgais fundamentālisms.¹⁰ Tas centās aizstāvēt protestantiskās ortodoksijas doktrīnu par verbālo inspirāciju atbilstoši jauniešiem apstākļiem. Bija nepieciešams atgūt Amerikas kristīgās ticības zaudēto nevainību, atgriezties agrākajā paradigmā par zemi, kas mērķtiecīgi virzās pa kristīgo vērtību un morāles ceļu. Sabiedrības atkrišanas no Dieva un sekojošās morāles pagrimuma krīzi bija iespējams atrisināt vienīgi atgriežoties atpakaļ pie Bībeles pamata vērtībām. Bībelē dotie norādījumi ir skaidri un saprotami, tāpēc labākais, ko var darīt ir tos burtiski izpildīt.¹¹ Cits risinājums bija meklēt dievišķās inspirācijas apstiprinājumu ārpus Rakstiem – ekstatiskajā pieredzē, kas izraisīja dažādu harizmātisku un apokaliptisku kustību veidošanos 19. un 20. gs. sākumā. Mēs varam secināt, ka vēsturē ir pietiekami plaši novērojama pazīme, ka verbālā inspirācija kalpoja kā vienkārša, skaidra un ērta atbilde uz teoloģiskām krīzēm.

20. gs. teoloģiskās diskusijas un neoortodoksās skolas izveidošanās lika evaņģelikālismam pārstrukturēties, meklējot jaunus saskarsmes punktus ar modernā laikmeta cilvēka racionalitāti. Tomēr teoloģiskajā līmenī tas joprojām turpināja dzīvot krīzes apstākļos, domājot, ka postmodernā laikmeta plurālisms draud sagraut kristīgās vērtības un morāli. Neoevaņģelikālisms sāka ņemt vērā kritiskās pētniecības rezultātus un mēģināt pārdefinēt savus ticības pamatus. Tomēr pilnībā atteikties no verbālās inspirācijas mācības nebija iespējams.

⁹ Kā norāda Ernsts Trelčs (*Ernst Troeltsch*) 16. un 17. gadsimta protestantisms uz visiem laikiem salauza absolūto katoliskās baznīcas autokrātiju un līdz ar to pārtrauca "baznīcas civilizācijas" ietekmi. Visas trīs "nekļūdīgās" baznīcas (katoliskā, luteriskā un reformētā) viena otru izslēdza un nolādēja, tādā veidā pilnībā atņemot ticību vienotas baznīcas iespējai. Pret savu gribu un pretēji savai ticībai protestantisms izjauca kristīgās baznīcas pārdabiskos pamatus. Skatīt Ernst Troeltsch, *Protestantism and Progress. The Significance of Protestantism for the Rise of the Modern World* (Philadelphia: Fortress Press, 1986), 54.

¹⁰ George M. Marsden, *Fundamentalism and American Culture*, 2nd ed. (New York: Oxford University Press, 2006), 43–44.

¹¹ Martin Riesebrödt, *Fundamentalismus als patriarchalische Protestbewegung. Amerikanische Protestanten (1910–1928) und iranische Schiiten (1961–1979) im Vergleich* (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1990), 57.

Evaņģelikāļu izstrādātajā “Čikāgas paziņojumā par Bībeles nekļūdigumu”¹² var redzēt centienus apvienot kritisko pētniecību ar verbālās inspirācijas mācību par Bībeles nekļūdigumu un nemaldīgumu. Tomēr kā norāda viens no evaņģelikālisma pētniekiem Marks Nols (*Mark A. Noll*) evaņģelikālisma teoloģija nespēj adekvāti konkurēt ar mūsdienu universitāšu akadēmiskās teoloģijas zinātniskajiem rezultātiem, jo verbālās inspirācijas doktrīnas vārdā tās argumenti var būt pat nezinātniski un anti intelektuāli.¹³ Evaņģelikālisms dzīvo ilūzijā, ka atgriešanās pie Bībeles dod atbildes uz visiem jautājumiem, tomēr vēsturiskā pieredze liecina, ka tāda vispārēja atgriešanās pie drošā pirmavota un vienīgās pareizās Bībeles interpretācijas nav iespējama. Promocijas darbā tiek secināts, ka 20. gadsimta evaņģelikālisma cīņa par Bībeles verbālo inspirāciju iezīmē atbildi teoloģiskai krīzei, kurā Svēto Rakstu interpretācija tiek sargāta no modernā laikmeta pluralitātes un konsekventi pakļauta vienīgi burtiskajai skaidrošanas metodei. Bībeles verbālās inspirācijas aizstāvības nepieciešamību vēl vairāk pamatoja sajūta, ka modernā teoloģija ir pazaudējusi Rakstu autoritāti.

2.4. Inspirācijas koncepta risinājumi 20.–21. gs. teoloģijā

Promocijas darbā atsevišķa nodaļa veltīta padziļinātai inspirācijas jautājuma analīzei 20. un 21. gs. akadēmiskajā teoloģijā. Tie variē no kritiskās teoloģijas metaforiskajiem un postliberālās teoloģijas kanoniskajiem risinājumiem līdz neoortodoksās teoloģijas Dieva atklāsmes konceptiem. Nodaļa noslēdzas ar secinājumu, ka, lai arī katrs teoloģiskais virziens iet savu ceļu, tomēr vienojošais visos 20. un 21. gadsimta risinājumos ir Rakstu autoritātes jēdziena pilnīga nošķiršana no inspirācijas notikuma. Proti, Raksti vairs netiek saukti par autoritātiem tāpēc, ka tie ir dievišķi inspirēti. Rakstu autoritāte neslēpjas to pārdabiskajā izcelsmē, bet gan to izšķirošajā nozīmē kristīgās ticības un arī teoloģijas vēsturē. Bībele vienmēr ir bijusi kristīgās ticības, cerības un mīlestības iedvesmas avots. Tās vēstījumi kalpoja kā iedrošinājums kristiešiem vislielākajās krīzēs. Lai arī daudziem kristiešiem ir bijusi svarīga tieši burtiska Rakstu skaidrošana, tomēr garīgo iedvesmu sniedz nevis teksta vēsturiskums, bet tā vēstījuma aktualitāte ticīgā cilvēka dzīvē šodien.

Tāpat visos risinājumos kopīgais ir kritika luteriskās ortodoksijas un vēlākā kristīgā fundamentālisma izveidotajiem verbālās inspirācijas un no tiem izrietošajiem Bībeles nemaldīguma un nekļūdiguma postulātiem. Kā to norāda Karls Bārts, tie ir cilvēciski mēģinājumi ņemt kontroli savās rokās un skaidrot

¹² Chicago Statement of Biblical Inerrancy, <https://defendinginerrancy.com/chicago-statements/>, skatīts 26.08.2020.

¹³ Mark A. Noll, *The Scandal of the Evangelical Mind* (Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Co, 1994), 47–49. George M. Marsden, *Fundamentalism and American Culture*, 223.

transcendentu Dievu ar racionāliem paņēmieniem, kas drīzāk līdzinās elkdievībai nekā patiesam garīgumam.¹⁴

Nodaļā aplūkoti teologi izvēlas runāt nevis par inspirāciju, bet atklāsmi. Proti, Jēzus Kristus ir Dieva atklāsme pasaulei un Svētie Raksti ir liecība par šo atklāsmi. Šis būtu sabalansētas teoloģijas izejas punkts. Ja tomēr lietojam jēdzienu inspirācija, tad tā ir atrodama pašā vēstījumā un nevis tā vārdos, detaļās vai vēsturiskajā precizitātē. Vēl vairāk – inspirācija ir Dieva nepārtrauktās darbības līdzeklis, jo tā darbojas arī šodien, kad tiek lasīta Bībele un caur lasīto vai dzirdēto tiek atklāts un piedzīvots dzīvais Dieva vārds – Jēzus Kristus. Nevienš no aplūkotajiem teologiem necenšas reducēt Rakstu nozīmi kristīgajā ticībā un teoloģijā, jo Raksti veido valodu, kurā runā kristīgā tradīcija. Caur Rakstiem Dievs īsteno savus valstības veidošanas nodomus. Tāpēc lai cik Raksti ir cilvēciski un nepilnīgi, tie kļūst par Dieva atklāsmi, kad tos lasa ticībā. Šī transcendentā pieredze, kas ir pilnībā Dieva un viņa Svētā Gara kompetence, ir pieejama ikvienam cilvēkam. Ierobežot inspirāciju tikai pie Bībeles autoriem, drīzāk nozīmē Dieva Gara darbības reducēšanu un ierobežošanu. Ja Dievs nevar atklāties caur vēsturi, bet tikai caur Biblii, tad cilvēks atsakās no izaugsmes un patiesībā vēlas dzīvot nemainīgā pagātnes realitātē. Tomēr arī Bībele ir vēsture un tā turpina piedalīties vēsturē, kamēr vien turpinās teoloģiskais diskurss un ir aktuāla garīgā pieredze.

Promocijas darbā aplūkoti risinājumi uzskatāmi demonstrē, ka atsakoties no verbālās inspirācijas, Bībeles neklūdīguma un nemaldīguma, nekādā veidā netiek pazaudēta Bībeles autoritāte un tās izšķirošā nozīme kristīgajā ticībā. Bībeles vēstījums joprojām ir dzīvs un aktuāls. Līdz ar to fundamentālisma un konservatīvā evaņģelikālisma bažas par kristīgās ticības, un morāles sabrukšanu mūsdienu pasaulē nav saistāmas ar Bībeles autoritātes pazaudēšanu, bet drīzāk sakņojas no verbālās inspirācijas izrietošajā duālistiskajā pasaules uzskatā, kas jebkuru vēsturiski sarežģītu situāciju novērtē kā kritisku apdraudējumu ticībai. Zīmīgi, ka darbā aplūkoti akadēmiskie teologi inspirācijas jautājumu nekādā veidā nesaista ar kādu nozīmīgu teoloģisku krīzi. Šādas sakarības saskata un izjūt vienīgi verbālās inspirācijas aizstāvji. Tas ļauj secināt, ka lai arī verbālā inspirācija un Rakstu nemaldīgums vēsturiski ir bijusi kristīgās ticības raksturīgā atbilde teoloģiskā krīzē, **tomēr modernā teoloģija aprāda, ka šāda atbilde nemaz nav nepieciešama.** Tā tiek uzturēta senās ticības sistēmas nosargāšanas nolūkos, lai saglabātu nemainīgu tradīciju. Vēl vairāk – no vēsturisko apstākļu analīzes un aplūkoto mūsdienu inspirācijas risinājumu daudzveidības var secināt, ka verbālās inspirācijas argumentācija tiecas teoloģisko krīzi identificēt situācijās, kurās tās nemaz nav. Tiek uzsākta cīņa par principiem, kuri nav galvenie problēmjautājumi un līdz ar to aizstāvētie teoloģiskie risinājumi neiztur mūsdienu teoloģijas kritiku, nav ilgtspējīgi un aktuāli. Pretēji tās aizstāvju bailēm, atteikšanās no verbālās inspirācijas kristīgo ticību nevis sagrauj, bet paver daudzveidīgas iespējas, kā runāt par Dieva atklāsmi un Rakstu autoritāti mūsdienās.

¹⁴ Karl Barth, *Church Dogmatics*, 14 vols., ed. G. W. Bromiley and T. F. Torrance (Edinburgh, 1998), 1.2: 522–523.

2.5. Evaņģelikālisma implikācijas Latvijas kristīgajā ticībā

Latvijas kristīgo tradīciju kopš 18. gs. ietekmējusi gan piētiski harizmātiskā, gan kopš 20. gs. puritāniskā Prinstonas paradigma.¹⁵ Mūsu zeme lielā mērā bija ne tikai Eiropas, bet arī Amerikas pārmaiņu procesu ietekmēta. Teoloģiskā izglītība akadēmiskā līmenī tika aizsākta luteriskās baznīcas paspārnē, taču pirmās brīvvalsts laikā attīstījās arī dažādi konfesionālie garīgie semināri. Attīstoties pētniecībai, bija vērojama gan liberālā, gan konservatīvā virziena klātbūtne. Tomēr Otrais pasaules karš un sekojošā padomu okupācija šos teoloģiskos procesus iesaldēja. Padomju kontroles un ideoloģiskā spiediena apstākļos baznīca visus spēkus veltīja iekšējai vienotībai, konfesionālo tradīciju stiprināšanai un saglabāšanai. Kamēr Rietumos šajos gados risinājās neoortodoksijas un otrā feminisma viļņa izraisītie diskursi, mūsu zemē teoloģija un pētniecība bija praktiski apstājusies. Cita starpā tā praktiski nesekoja līdzī arī Bībeles inspirācijas diskursiem un dažādiem risinājumiem, ko piedāvāja teologi 20. gadsimta vidū. Šādas izolēšanās un pašsaglabāšanās dzīves apstākļos notika teoloģiska stagnācija. Visas pūles tika veltītas zināšanu atkārtotai un esošo pamatu stiprināšanai. Tā LELB bīskaps Matulis intervijā vācu kristīgajam žurnālam raksturoja kristietību Latvijā: “Latvijas Baznīca nav izstrādājusi kādu īpašu teoloģijas virzienu. Mēs esam konservatīvi noskaņoti. Konservatīvisms, savienots ar veselīgu fundamentālisma klātbūtni, ir labāks nekā liberālā teoloģija.”¹⁶

Šķirta no Rietumu teoloģiskajiem diskursiem Latvijas kristīgā ticība turpināja pastāvēt nopietnas ateisma izraisītas teoloģiskās krīzes apstākļos. Izdzīvošanas apstākļos verbālās inspirācijas piedāvātā Bībeles interpretācija bija visdrošākā un vieglāk realizējamā. Tas ir galvenais iemesls kāpēc arī mūsdienu Latvijas protestantiskās ticības teoloģiskajos diskursos ir novērojamas konservatīvā evaņģelikālisma un fundamentālisma pazīmes. Promocijas darbā tiek novērots, ka atsevišķu sabiedriski aktīvu Latvijas evaņģelikāļu publiskajos izteikumos varam saklausīt evaņģelikālismam raksturīgo anti intelektuālismu. Vērojama izstumjoša retorika pret atsevišķām sociālajām grupām. Ir sajūta, ka Latvijas daudzveidīgo konfesionālo noskaņojumu vieno ilgas pēc kādas inteligēntas kristīgas autoritātes, kas spēs aplūsināt visas nesaskaņas un piedāvāt universālu plānu, kā sakārtot visu, kas ir sabojāts un apdraudēts. Tāpēc atkal un atkal tiek liktas jaunas cerības uz kristiešu ienākšanu politikā, kā arī meklēti arvien jauni saskarsmes punkti ar politiskajiem spēkiem. Promocijas darbā tiek secināts, ka Latvijas apstākļos kristīgais fundamentālisms un konformisms darbojas kā sabiedrības attīstību bremzējošs faktors un vairāk veicina negatīvu attieksmi pret kristīgo pasludinājumu

¹⁵ Par šīm divām evaņģelikālisma paradigmām – piētiski pentakosto un puritānisko Prinstonas – vairāk skatīt Roger E. Olson, *The Story of Christian Theology* (Downers Grove, IL: Inter Varsity Press, 1990), 594.

¹⁶ “Glaube in der 2. Welt” *Zeitschrift für Religionsfreiheit und Menschenrechte*, 1985, 13. Jahrgang, Nr. 1.

un baznīcas lomu sabiedrības ilgtspējas nodrošināšanā. Tas nav orientēts uz sabiedrības un draudzes izglītošanās procesu, bet gan uz moralizējošu kritiku.

2.6. Verbālā inspirācija un 21. gs. garīdzniecība: Latvijas gadījums

Sekojošajos pēc padomju gados Latvija bija dažādu evaņģelikālo sludinātāju pastiprinātas misijas lauks. Ienākošais konservatīvais evaņģelikālisms ar nekļūdīgo un nemaldīgo Bībeli vecās paradīgas tikai nostiprināja. Ateisma ideoloģiju varēja nomainīt vīzija par sabiedrību un valdību, kas balstās uz kristīgām vērtībām. Sabiedrības atvērtība un augstais uzticības reitings baznīcai ļāva tai aktīvāk iesaistīties politiskajos procesos un pozicionēt sevi kā konservatīvu un drošu kristīgo padomdevēju. Rietumu liberālo diskursu ienākšana Latvijā un sabiedrības negatīvība tiem šo pozīciju vēl vairāk nostiprināja. Mainīgās modernās pasaules priekšā Latvijas kristīgās baznīcas centās saglabāt senās paradīgas, aizstāvēt tās ar argumentiem par liberālās teoloģijas draudiem Latvijas kristīgajai ticībai, lai arī realitātē nevienā no kristīgajām konfesijām nav novērojama ietekmīga liberālā tradīcija. Šāda atbilde modernā laikmeta teoloģiskajai krīzei saklausāma arī vairāku pētījuma ietvaros intervēto garīdznieku atbildēs. Tie iebilst modernajam laikmetam, kurā iepretī Bībeles stabilajai un nemainīgajai noteiktībai viss ir mainīgs, nepastāvīgs un kritizējams. Intervijās pārmaiņas sabiedrībā tiek raksturotas kā negatīvi sabiedrību graužoši procesi. Par labāko veidu, kā to konfrontēt, tiek minēta Bībele, kas jāpaceļ pāri kultūrai. Kristīgā tradīcija tiek saprasta nevis kā kultūru izmainoša, bet kā kultūrai opozīcijā esoša. Kā atklāj intervijas, šo kultūras radīto spiedienu garīdznieki saskata liberālo universitāšu izglītībā, liberālās teoloģijas relativismā, sabiedrības sekularizācijā, ideju pluralismā un pārliecībā par sociālās inženierijas kultūras apvēršanas mēģinājumiem. Tie jūt, ka Bībeles nemaldīgā patiesība tiek relativizēta, bet cilvēces morāle un kristietības būtība apšaubīta. Tāpēc, saskaroties ar nozīmīgiem ticības izaicinājumiem, verbāli inspirēta teksta ideja ļauj vieglāk ieņemt apoloģētiskas pozīcijas, jo teksts ir neatkarīgs no cilvēka un tā burtiskais skaidrojums atbrīvo no interpretāciju pluralisma problēmas. Nemaldīga Bībele pasludina tikai vienu interpretāciju, vienu atbildi un vienu izeju no krīzes. Rakstu verbālā inspirācija arī šodien pilda šķietami ātras un vienkāršas atbildes realitātei funkciju. Tas ir veids, kā saglabāt kontroli un aizsargāties pret nezināmo un nesaprotamo.¹⁷

Lai arī daļa garīdznieku neatzīst pilnīgu Svēto Rakstu verbālo inspirāciju, tomēr lielākoties piekrīt Bībeles nemaldīguma un nekļūdīguma doktrīnai. Tas liecina par joprojām augstu skatu uz Bībeli, kuras interpretācijā verbālās

¹⁷ Cilvēku mēģinājumi tikties pēc viennozīmīgām atbildēm drīzāk ir saistīti nevis ar vēlmi problēmu atrisināt, bet ar vajadzību pēc situācijas kontroles. Skatīt Davis, M. "Hermeneutics contra fundamentalism: Zygmunt Bauman's method for thinking in dark times," (2020) *Thesis Eleven*, 156 (1), 27–44.

inspirācijas metodoloģijai tiek sekots implicēti. Kaut arī daļa mācītāju izsakās piesardzīgi par Bībeles tekstu kā pārdabiski pierakstītu Dieva gribu, tajā pašā laikā atbildēs par sieviešu ordināciju un homoseksuālismu Bībeli redz kā pāri kultūrai stāvošu dievišķas ētikas etalonu. Tas norāda uz dihotomiju, kas rodas starp iegūtās pieredzes plašumu un verbālās inspirācijas noteikto robežu šaurumu. Līdz ar mācītāja amatu pieņemtais dogmatiskais ietvars ne vienmēr ir saskaņā ar pieredzē gūtajiem intuitīvajiem secinājumiem. Ierobežotā pieeja Rietumu teoloģiskajiem diskursiem un šādu diskursu trūkums Latvijā traucē iegūt padziļinātu izpratni par Bībeles interpretācijas iespējām.

Bībeles verbālās inspirācijas problemātika Rietumu pasaulē no jauna bija nozīmīga 70.–80. gados. Latvija šajā laikā atradās aiz dzelzs priekškara un šiem diskursiem nebija iespējams sekot līdzi. Bībeles verbālās inspirācijas vēstures nezināšana kā arī padomju gados piedzīvotā nošķirtība no fundamentālisma pētniecības Rietumos ir radījušas dziļus izpratnes robus mūsdienu Latvijas garīdzniecības zināšanās. Mācītāji fiziski dzīvo mūsdienu pasaulē, bet teoloģiski joprojām tiecas atgriezties pirms modernā laikmeta mitoloģiskajā realitātē. Pētījumā veiktajās intervijās ļoti skaidri novērojamas tendences, kas raksturīgas fundamentālismam un konservatīvam evaņģeliskālismam – garīdznieku vidū ir jūtams skepticisms pret universitātēs piedāvāto augstāko teoloģisko izglītību. Vairāki mācītāji redz kristīgo ticību postmodernā relativisma un dažādu ideoloģiju apdraudētu. Viņuprāt kristīgās ticības uzdevums ir saglabāt savu vēsturisko autentiskumu, neļaujoties jaunajām Bībeles interpretācijas vēsmām, kas nāk no sekulārām universitātēm. Šīs nostājas ir cieši saistītas ar Bībeles inspirācijas un attiecīgi arī tās interpretācijas jautājumu. Ja Bībele ir nemaldīgs un neklūdīgs vēstījums no Dieva, tad tā ir lasāma burtiski un tai ir jābūt skaidrai un saprotamai ikvienam lasītājam. Tas nozīmē, ka padziļināta Bībeles pētniecība un cenšanās to saprast mūsdienu kontekstā ir noderīga tikai tik tālu, cik tas nostiprina ticību un ir saskaņā ar konfesionālo pārliecību. Līdz ar to ir neizbēgama plaša starp universitātēs piedāvāto augstāko teoloģisko izglītību un konfesionālo mācību. Šī plaša kā to precīzi raksturo Marks Nols, sekmē kristiešu anti intelektuālismu un kultivē naivu ticību, kas vairāk sakņojas pieredzē un emocijās, bet mazāk godīgā pētniecībā un kritiskajā domāšanā. Šāda ticība ir gatava pat noliegt zinātnei, ja tā nesaskan ar pieņemto Bībeles interpretāciju.¹⁸

¹⁸ Mark A. Noll, *The Scandal of the Evangelical Mind* (Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Co, 1994), 27.

3. PROMOCIJAS DARBA GALVENIE SECINĀJUMI

Apkopojot pētījuma rezultātus par verbālo inspirāciju kā atbildi teoloģiskām krīzēm un tās implikācijām Latvijas diskursā, esam nonākuši pie sekojošiem vispārīgiem un arī specifiski Latvijas situāciju raksturojošiem secinājumiem.

- 1) Mūsdienu Latvijas teoloģiskajā diskursā joprojām ir vērojama skepse pret universitāšu akadēmiskās pētniecības rezultātiem. Šī skepse izpaužas uzskatos, ka Bībeli nevar kritiski pētīt, jo tā ir svēta grāmata un tās pakļaušana vēsturiski kritiskajai metodei nozīmē Dieva noliegšanu.
- 2) Lai arī zinātniskie rezultāti netiek noliegti, tomēr skeptiski apšaubīti ikreiz, kad tie nonāk pretrunā ar kādiem tradicionāliem teoloģiskiem pieņēmumiem. Zinātne ir pieņemama tikai tiktāl, cik tā ir saskaņojama ar Bībeli. Zinātne ir apšaubāma, jo tā ir sekulāri ateistiska un tai ir nepieciešama konvertācijai ticībā. Līdz ar to joprojām tiek meklēti jauni veidi kā burtisko Bībeles interpretāciju saskaņot ar zinātniskajiem atradumiem.
- 3) Latvijas teoloģiskajā diskursā ir jūtams zināšanu un intereses trūkums par kristīgās teoloģijas vēsturi un 20. gadsimta fundamentālisma modernisma strīdu teoloģiskajiem risinājumiem. Garīdznieku argumentācijas stratēģijas lielā mērā seko Rietumu konservatīvo evaņģelikāļu un fundamentālistu domāšanas paradigmai.
- 4) Lai arī verbālā inspirācija ne vienmēr tiek atbalstīta atklāti, no tās izrietošā Bībeles interpretācijas metodoloģija tiek pielietota implicēti. Tas izpaužas kā Bībeles burtiskās nozīmes izcelšana pār metaforisko, kā rezultātā vēsturisks teksts tiek lineāri piemērots mūsdienās. Tādā veidā tiek attaisnota sociālā netaisnība baznīcā un neiecietība seksuālās orientācijas dēļ.
- 5) Saistībā ar Rietumu liberālo vērtību ienākšanu Latvijas politikā un sabiedrībā intervijās ar garīdzniekiem parādās izteicieni, kas norāda uz pasaules morālo degradāciju. Mācītāji runā par neomarksistu kultūras draudiem un liberālisma radītajiem sabiedrības morāles sabrukuma draudiem. Mācītāji pauž bažas par liberālo ideju ienākšanu baznīcā, kā rezultātā kristīgā ticība tiks diskreditēta. Līdz ar to garīdznieki dzīvo pieaugošas teoloģiskas krīzes apziņā, kurai drošākā atbilde ir palikšana verbālās inspirācijas paradigmā.
- 6) Latvijas teoloģisko diskursu daudz mazākā mērā ietekmē mācītāju viedoklis, ka verbālās inspirācijas doktrīna neatbilst mūsdienu atklājumiem un par piemērotāku inspirācijas risinājumu jāizvēlas inspirētā lasītāja modelis. Šo viedokli pārstāvošie mācītāji atzīst, ka Bībeles interpretācijas process nekad nebeidzas un nav iespējams runāt par kādu vienu vienīgu un pareizo interpretācijas metodi.
- 7) Latvijas teoloģisko diskursu daudz mazākā mērā ietekmē mācītāju viedoklis, ka kristīgo vērtību sabrukuma un teoloģiskās krīzes sajūtu izraisa nevis liberālā teoloģija, bet gan kristīgais fundamentālisms.

- 8) Latvijas teoloģisko diskursu daudz mazākā mērā ietekmē mācītāju viedoklis, ka mūsdienu baznīcas teoloģijai vajadzētu sekot zinātnei un eksegēzei un nevis otrādi.
- 9) Latvijas teoloģisko diskursu daudz mazākā mērā ietekmē mācītāju viedoklis, ka pieredze un zināšanas ir tikpat nozīmīgi teoloģijas avoti kā Bībeles teksts un ticības tradīcija.

Promocijas darba veiktais pētījums parāda, ka Latvijas situācijā ir izteikta nepieciešamība pēc visaptverošas teoloģiskās izglītības, kas būtu pieejama garīdzniekiem un arī lajiem. Lai arī Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāte to piedāvā, tomēr konfesionālajā vidē vērojama neuzticība akadēmiskās teoloģijas piedāvātajam produktam. No vienas puses tā balstās uz principiālu nostāju, ka rakstus studēt un interpretēt iespējams vienīgi konfesionālās baznīcas ietvaros, bet ne sekulārā mācību iestādē. Tāpēc pētniecība ārpus baznīcas tradīcijas kontroles tiek uzskatīta par kalpojošu vienīgi cilvēka interesēm, bet ne Dieva. No otras puses, neuzticībai akadēmiskās pētniecības rezultātiem var būt arī politiskās neitralitātes trūkums pašās universitātēs. Uz šo problēmu jau 90. gados norādīja pētnieks Marks Nolls, analizējot plaisu starp Amerikas evaņģelikālo un akadēmisko Bībeles pētniecību. Viņš secināja, ka universitātes bieži sāk aizstāvēt un propagandēt ideoloģijas, kurām evaņģelikālie Bībeles pētnieki vairs nevēlas sekot.¹⁹ Tāpēc labākais veids kā pieaugošo plaisu mazināt būtu veidot akadēmisko pētniecību, kas vienlaikus ir gan neitrāla, gan arī respektē Bībeli kā kristīgās ticības avotu un autoritāti. Tas nozīmē, ka no Teoloģijas fakultātes puses būtu nepieciešama darbošanās vismaz divos virzienos:

Pirmkārt, sabiedrības un arī kristīgās vides informēšana un izglītošana par: (1) kristīgās baznīcas nozīmīgiem vēsturiskiem procesiem, kas atstājuši iespaidu uz Latvijas kristīgo tradīciju, (2) 20. gadsimta fundamentālisma un modernisma debatēm Amerikā, (3) Bībeles verbālās inspirācijas doktrīnu kā reakciju uz nozīmīgām teoloģiskajām krīzēm un (4) pētniecības piedāvātajiem veidiem kā risināt Bībeles inspirācijas jautājumu 20. gadsimtā. Šo izglītošanu fakultāte varētu veikt ne tikai ar studentiem piedāvāto programmu palīdzību, bet arī veidojot pētnieciskas publikācijas un monogrāfijas kā arī organizējot seminārus un kursus.

Otrkārt, būtiski ir uzturēt neitrālu, godīgu un arī atvērtu studiju procesa vidi, kurā akadēmiskais personāls nopietni rēķinās ar studējošo dažādību un spēj apmierināt pat viskonservatīvāk noskaņoto studentu vēlēšanos iegūt padziļinātas zināšanas teoloģijā, veidā, kas respektē viņu dziļākās ticības pārliecības. Latvijas kristīgās ticības izteikti evaņģelikālais un pat fundamentālistiskais profils pieprasa saudzīgu un tālredzīgu pieeju izglītības procesam, jo nepieciešamās paradigmu maiņas ir ļoti apjomīgas. Studentiem ir svarīgi just, ka pasniedzēji nepārstāv kādu svešu akadēmiski intelektuālu pozīciju, bet ir tādi paši patiesības meklētāji kā viņi.

¹⁹ Mark Noll, *Between Faith and Criticism: Evangelicals, Scholarship, and the Bible in America*, 208–209.

**UNIVERSITY
OF LATVIA**

FACULTY OF THEOLOGY

GIRTS ROZNERIS

**VERBAL INSPIRATION AS AN ANSWER
TO THE THEOLOGICAL CRISIS –
IMPLICATIONS IN LATVIAN THEOLOGICAL
DISCOURSE**

SUMMARY OF THE DOCTORAL THESIS

To obtain a doctoral degree in the field of Philosophy,
Ethics and Religion

Subfield: *Biblical theology*

Riga, 2021

The doctoral thesis was carried out at the Department of Biblical Theology, Faculty of Theology, University of Latvia from 2017 to 2021.

Project title: “Renewal of academic staff and improvement of competencies at the University of Latvia” section “Support for doctoral students to work at the University of Latvia”. The project is implemented by the European Social Fund 8.2.2. within the second round of project applications for the specific support objective “To strengthen the academic staff of higher education institutions in the areas of strategic specialization”.

Project contract number: 8.2.2.0/18/A/010

Project implementation period: 01.10.2018.–30.09.2022.

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

The thesis consists of an introduction, 6 chapters, conclusion, bibliography, 1 appendix.

Form of work: dissertation in the field of Philosophy, Ethics, and Religion, in the subfield of Biblical Theology.

Scientific supervisor: Dr. theol., prof. Dace Balode

Reviewers:

- 1) Professor *Valdis Tēraudkalns*, University of Latvia
- 2) Professor *Anita Stašulāne*, Daugavpils University
- 3) Docent *Ivars Neiders*, Riga Stradiņš university

The thesis will be defended in a public session of the Promotion Committee of the Faculty of Theology of the University of Latvia in Philosophy, Ethics, and Religion on 20th January 2022.

The dissertation and its summary are available at the Library of University of Latvia, Riga, Kalpaka blvd. 4.

Faculty of Theology, University of Latvia's chairman
of the Promotion Committee in Philosophy, Ethics,
and Religion

Dace Balode

Secretary of the Promotion Committee

Ilze Stikāne

© University of Latvia, 2021

© Ģirts Rozners, 2021

ABSTRACT

In the doctoral thesis “Verbal Inspiration as a Response to the Theological Crisis – Implications in Latvian Theological Discourse” the author analyzes the history of biblical verbal inspiration thought and defends the thesis that the doctrine of the verbal inspiration in Christianity has developed in connection with various theological crises. Christian fundamentalism and its historical influence on the Christian faith are also considered as one of the results of the theological crisis and belief in the verbal inspiration of the Bible in Latvia. In the second part of the paper, a qualitative study was conducted, in which 29 pastors of Latvian Protestant churches were interviewed in semi-structured interviews in order to find out the position of modern clergy as leaders of the Christian community on the issue of biblical inspiration. The study concludes that in the theological discourse of Latvia there are very strong implications of the belief in verbal inspiration, which is confirmed by the strategies of clergy argumentation and the methodology of the Bible interpretation in solving problems relevant to the church and society.

Keywords: Biblical inspiration, verbal inspiration, fundamentalism.

CONTENTS

ABSTRACT	23
1. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE DOCTORAL THESIS	25
2. SUMMARY OUTLINE OF THE DOCTORAL THESIS	28
2.1. Methods used in the study	28
2.2. History of the thought of verbal inspiration	28
2.3. Verbal inspiration and evangelicalism	32
2.4. Solutions of the concept of the inspiration in theology of the 20th–21st centuries	33
2.5. Implications of evangelicalism in the Latvian Christian faith ..	35
2.6. Verbal inspiration and the 21st century clergy: the case of Latvia	36
3. MAIN CONCLUSIONS OF THE DOCTORAL THESIS	39
THE LIST OF LITERATURE USED IN THE SUMMARY	42

1. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE DOCTORAL THESIS

The interpretation of the Bible, or the Scriptures, has played a key role throughout the history of the Christian tradition, especially at a time when it faced serious challenges and crises. We can talk about such crises in the first-century controversy with Judaism and Gnosticism, the Reformation controversy with the Catholic theologians, and various currents of radical reformation, as well as the clashes of traditional theology of the 19th and 20th centuries with science, which created the conditions for the birth of Christian fundamentalism. The paper analyzes how the argument of the verbal inspiration of the Bible was used in these historically significant moments, namely, that the authors of the Bible have received the texts from God and therefore they are inerrant and infallible. In emphasizing the supernatural origin of the text, the Scriptures were viewed as God's own, verbally inspired words that served as a source of the doctrine. The Scriptures were transformed from the Word of God into the words of God, containing answers to all the questions of life. Its supernatural origin became a guarantee of the correctness of Protestant theology and the teaching of the church.

The dissertation puts forward the thesis that **the teaching of the Bible as a verbally inspired book of God has developed in response to theological crises**. It continues to fulfill the response function today, building secure fortresses of truth in an ever-changing world. **Understanding of verbally inspired writings follow by consequences that can also be observed in Latvian theological discourses and in the opinions expressed by the modern clergy.**

Within the framework of the dissertation, the theological crisis is understood as a crisis based on the issue of hermeneutics. Zygmunt Bauman writes about the task of hermeneutics: "If empirical-analytical sciences facilitate technical control over processes of work, hermeneutic sciences assist the practice of communication and the effort of reaching agreement."¹ So it is about the ability to agree. If, due to differing answers and perspectives, a failure to agree leads to a conflict that has lasting theological consequences, we can speak of a theological crisis. For example, when experience-based rationality speaks against dogmatism, a theological crisis develops. **Theological crises arise in situations where the Christian discourses create concern that the authority of the Bible is being lost, questioned, or dangerously redefined.** The crisis can also be caused by cultural and historical changes, as a result of which an interpretation of the Bible is declared obsolete and out of date. The Church's reaction testifies to whether the theological crisis is identifiable in any historical

¹ Zygmunt Bauman, *Hermeneutics and Social Science. Approaches to Understanding* (London: Hutchinson & Co, 1978), 241.

situation. By retrospectively analyzing this reaction and the reasoning used in it, we can judge about the extent and causes of the theological crisis.

The aim of the dissertation is to study the history of the formation of biblical inspiration and its causes in connection with various theological crises and to find out the implications of these historical events in the Latvian Protestant faith, as well as to provide an evaluation of the situation from a modern theological point of view. According to this aim, the tasks of the dissertation are:

- 1) get acquainted with the history of verbal inspiration,
- 2) to look at the role of the idea of verbal inspiration in different crises,
- 3) to get acquainted with the critique of academic theology regarding verbal inspiration,
- 4) to evaluate the implications of the idea of verbal inspiration in the theological discourse of Latvia,
- 5) to carry out qualitative research by interviewing the clergy of modern Latvian Protestant churches on the issues of verbal inspiration,
- 6) based on the obtained results, to offer the author's evaluation of the problem of verbal inspiration.

The issue of biblical inspiration has been addressed quite extensively in Biblical theology research. Specifically, confessional literature for apologetic purposes focuses more on verbal inspiration. The special contribution of this paper is to offer a study of the history of the idea of verbal inspiration, which is specifically interested in the reasons for the formation of this doctrine in history and the reasons for its continuing relevance today. The Latvian case study is also unique in this respect.

For the approbation of the doctoral thesis, the main findings are presented in 2 scientific articles:

- 1) Balode, D. Rozners, Ģ. "Fundamentālisms kā kristīgās ticības fenomens Latvijā." *Ceļš* 71 (2020): 20–36.
- 2) D. Rozners, Ģ. "Bībeles verbālā inspirācija, fundamentālisms un sieviešu loma baznīcā." *Reliģiski-filozofiski raksti* 29 (2021): 203–228.

The findings of the dissertation have also been presented in 3 international scientific conferences:

- 1) Presentation of the paper "Verbal Inspiration as a Response to the Theological Crisis" in the TF section at the 77th International Conference of the University of Latvia on February 6, 2019, in Riga, Latvia.
- 2) Presentation of the paper "Verbal Inspiration as a Response to Theological Crisis (17–19c)" In a seminar organized by the LU TF and University of Tartu *Estonian-Latvian doctoral conference in theology and religious studies*, 16–17, 2019 May in Estonia.
- 3) Presentation of the paper "Verbal Inspiration in Christian Theology: Implications in Latvian discourse" in a seminar organized by the LU TF and University of Tartu *Estonian-Latvian doctoral conference in theology and religious studies*, 10–11 November 2021 in June on the Zoom platform.

The dissertation consists of two parts. In order to get complete insight about modern processes in Latvia, it is necessary to step back and include a larger time lag in the study. Therefore, the second to fifth chapters are devoted to the history of the thought of verbal inspiration. We first look at the two main texts of the New Testament, which are used as proof texts of verbal inspiration. It is analyzed how these texts are used by theologians to support the idea of verbal inspiration and what are the main conclusions obtained by the exegesis of these texts. It is concluded that the teaching of verbal inspiration does not follow the exegesis of the text, but rather is a necessity created by dogmatic theology.

The third chapter analyzes the history of reading and interpreting the Scriptures, resulting in the doctrine of verbal inspiration. What were the historical and theological preconditions for its formation? What arguments its creators and supporters followed? How from the time of the Church Fathers to the 19th century fundamentalism, the idea of the inspiration and authority of the Scripture was used in the face of various theological crises?

The fourth chapter is devoted to the tradition of evangelicalism in the United States, which is the leading tradition representing verbal inspiration of the Bible and Christian fundamentalism. The gradual fragmentation of this tradition under the influence of the development of science and the plurality of the modern world is analyzed. What was the influence of the doctrine of verbal inspiration on this process?

The fifth chapter is devoted to the critique of the 20th and 21st century academic theology of verbal inspiration. Here we look at the authors that largely determined the 20th century theological developments in this area. Contrary to the view of verbal inspiration, they provide solutions to the question of biblical inspiration based on academic theology. Based on these results, the author offers his own insights on the issue of inspiration.

The second part of the dissertation – the sixth and seventh chapters – focuses on the analysis of the situation in Latvia. It has developed under the influence of certain historical processes, which are both unique to our country and related to the challenges of the Christian faith in other parts of the world. Western evangelicalism has also played an important role in Latvia's Protestant faith. Thanks to various missionaries, it came to our country during the period of the first independence and even more actively after the restored independence. Along with theological crises elsewhere in the world, the Christian faith in Latvia has experienced its own crises, which have determined its further development. Implications of the belief in the verbal inspiration of the Bible in Latvian theological discourses can be observed both in history and today. The historical review of the influence of evangelicalism on Latvia's theological discourses leads to the important seventh chapter, which is dedicated to the case study of Latvia through semi-structured interviews with 29 pastors of different Protestant denominations to get an opinion on the Bible as a verbally inspired book.

2. SUMMARY OUTLINE OF THE DOCTORAL THESIS

2.1. Methods used in the study

In the historical section of the dissertation, the historical or genetic method is used to study the history of the thought of verbal inspiration and its significance in the formation of 19th century evangelicalism and fundamentalism. Analyzing the solutions of the concept of verbal inspiration the 20th–21st centuries, the idea research method was used.

In the second part of the dissertation dedicated to the situation in Latvia, in addition to the historical method, a qualitative research is also carried out. 29 semi-structured interviews with the clergy of the Protestant faith were obtained. 12 Lutheran, 7 Baptist, 6 Adventist, 3 Pentecostal and 1 Reformed pastor were interviewed. The results were analyzed using qualitative content analysis and discourse analysis methods, clarifying the respondents' argumentation strategies and analyzing the respondents' discursive psychology and language. One of the main tools of a pastor's work is public speaking. Pastors use language to construct a reality to which listeners are invited. Under the influence of these languages, people's religious and social identities and relationships are formed. Consequently, pastors are very important opinion leaders in a community of Christians and its interaction with society. The purpose of the discursive analysis was not to accurately reveal beliefs about the verbal inspiration of the Bible, but to analyze the social influences or crises that determine behavior and thoughts in the context of these beliefs.

2.2. History of the thought of verbal inspiration

In the historical section of the dissertation, analyzing various stages of the history of the Biblical faith, it is argued that the importance and authority of the Scriptures have historically been particularly relevant in various crises. If we look at the history of the writing tradition, the first significant stopping point is the crisis caused by the Israelites' exile to Babylon in the 6 century BC. According to the source hypothesis, at that time, the oldest texts were edited and compiled and new texts were formed (priest's text). The scriptural tradition emerges as the Jewish diaspora's response to the theological crisis. The latest Hellenistic era also brings new challenges to the Jewish faith, the issue of preserving the Jewish tradition and the identity in the conditions of severe persecution becomes especially acute, consequently the apocalyptic genre develops. A Greek translation of the Hebrew Bible (LXX) is being prepared for the Jewish diaspora in North Africa. In these crises, the idea of the supernatural revelation of God

and the miraculous action of people who write an authoritative and absolutely faithful text by divine inspiration is becoming increasingly important.

A separate section of the dissertation is dedicated to the age of the Church Fathers. The Church Fathers also embraced the idea of an inspired Bible (2Tim. 3:16) and an inspired translation of the Bible (LXX)² in the face of the crisis caused by the Christian controversy with the Jewish community and Gnostics. However, the fact that the text was described as inspired did not oblige the interpreter to interpret it in the only correct way. The main goal of the interpretation was not to find a single correct explanation for the text and stick to it. Nor was any single correct method of interpretation put forward (such as literal). On the contrary, the text was perceived as full of new meanings. The text is alive and can appear in new meanings as history and human experience evolve. In the intertestamental period and in the first century AD, this was achieved by the allegorical method of interpreting the Scriptures, the method used by both the Apostle Paul and Philo of Alexandria.³ The justification of the allegorical interpretation rests in faith in the scriptures, as revealed and inspired by the Holy Spirit, which have a deeper meaning. The allegorical interpretation of the Scriptures used by the Church Fathers was not only the beginning of Christian theology, but also an apologetic response to the opposition of Judaism to the Christian faith.

For the late medieval scholar Thomas Aquinas, the scriptures were an authoritative and abundant source of Christian theology (sacred doctrine) that, despite its diversity, leads to clear and unambiguous answers important to faith. On this basis, the dogmatic theology of 17th century Lutheran as well as Reformed Orthodoxy was formed.

As early as the end of the 16th century, thanks to the printing technique, reading of the Bible became possible for all levels of society. Anyone who wanted to and could afford it read and interpreted the Bible. The fact that the writings from the hands of trained and educated theologians became more widespread had a special effect on the further history of the interpretation of the Scripture. As the controversy continued with the opposition of the Catholic Church, Protestants considered more and more the writings as a source of Christian dogmatics and less and less as ancient testimonies related to the context of their time. The Bible was understood as a direct message to the generation that read it, and one of the purposes of its interpretation was to maintain the dogmatic

² Wolfhart Panenberg also supports the idea that the idea of inspiration in Christianity comes directly from Hellenistic Judaism in connection with the Greek translation of the Hebrew Bible. Wolfhart Pannenberg, "Theological Table Talk: On the Inspiration of Scripture," *Theology Today* 07 1997; vol. 54, 2: 215.

³ Menahem Kister, "Allegorical Interpretation of Biblical Narratives in Rabbinic Literature, Philo, and Origen: Some Case Studies" in *New Approaches to the Study of Biblical Interpretation in Judaism of the Second Temple Period and in Early Christianity*, edited by Florentino García Martínez, Vol 106 (Leiden: Koninklijke Brill, 2013), 134–135.

and theological systems of Protestantism.⁴ Undoubtedly, the revealed principle of the Reformation was unchanging: the revelation of God in Jesus Christ was a major event, and this revelation had inspired both writers and readers. However, as Brevard Childs points out, later Protestant theology applied this principle less and less.⁵ By equating revelation with the Scriptures as a verbally inspired text, the illusion arose based on the Scriptures that it was possible to create an unchangeable and infallible tradition of the Christian faith. In developing the doctrine of the verbal inspiration of the Scripture, the main goal of the 17th century Lutheran orthodoxy was to prove the authoritative result of this event. Lutheran dogmatists moved toward an ever closer and clearer definition of the belief in the Scriptures as a heavenly doctrine. To achieve this, three principles were important: First, it was important to show that the inspiration took place under the complete control of God, and that the authors wrote under the influence of supernatural guidance from God. Second, it was important to prove that all the Scriptures are written by the Spirit of God and thus form a coherent doctrinal system without any flaws or imperfections. And third, all Scriptures are equally God-inspired and there are no texts that are less inspired than others.

In carrying out this task, dogmatists tried to distance themselves as far as possible from trying to describe some psychological phenomena how exactly inspiration happened. This was not so important because the main interest was in the result itself – the Scripture, its authority and credibility. Given the teaching of the Catholic Church that the divine authority is represented by the church tradition alongside the Scripture, it was important for Orthodox Protestant theologians to prove that the Scripture alone is completely sufficient and created by God Himself. While the opposition of the Catholic Church expressed its conviction that the divine inspiration continued to work through the church in every age, the aim of Lutheran orthodoxy was to limit inspiration only to the Scripture. From the point of view of Lutheran orthodoxy, the event of inspiration could not be extended beyond the boundaries of the Bible. It could not be applied to any other tradition or historical process related to the formation of the Scripture. The event of inspiration was unique in the process of writing the Scripture. Therefore, it was important to emphasize not the inspiration of the people, but the inspiration of their spoken and written words. The doctrine of verbal inspiration was like a universal answer to all kinds of criticism, because in matters of faith all answers were derived from the Bible

⁴ The same can be said of the research of the Catholic Church, which devoted relatively little effort to the study of the Bible as a historical document, and until the 17th century the main emphasis was on strengthening dogmatics based on biblical exegesis. See Alastair Hamilton, “Humanists and the Bible” in Jill Kraye, ed., *The Cambridge Companion to Renaissance Humanism*, (Cambridge University Press, 1996), 113–115.

⁵ Brevard S. Childs, *The Theology of the Old and New Testaments*, 66.

and considered infallible and inerrant. Every word was inspired by God. In this way the dynamic activity of the Holy Spirit was limited by the written word.

The strengthening of the dogma was further facilitated by the process of institutionalization of the Protestant Church. The written word became a normative criterion used to evaluate both the conformity of faith to the truth and, especially in the reformed theology, issues of morality and ethics. The main task of the church theologians was to preserve the unity of teaching. Properly interpreted Scriptures became the sole authority that shaped the life of the new Christian community. Scripture provided answers to all questions. Therefore, everything that is said in the Scripture was to be understood as what God Himself said. Freedom of philosophical thought waned, and the work of theologians focused on logic and scholasticism. The further the church theologians were from the original revelation, the more their work was to cite and reformulate existing dogmas into more modern language. While the great theologians (Origen, Augustine, Anselm, Luther, and Calvin) freely transcended this process,⁶ later dogmatists did not allow themselves such freedom and devoted all their efforts to systematizing and arranging the ideas of great thinkers in plain doctrines, theological treatises, and creeds. The doctrine of Lutheran orthodoxy was formed and strengthened in the conditions of the theological crisis caused by the Reformation controversy. Lutheran Orthodoxy had not only to defend its theological system against Catholic Jesuit critique, but in the face of the rapid fragmentation of the Protestant faith argue with freethinking theologians from within. In the name of the stability of the dogmatic system, the doctrine of verbal inspiration was crucial.

Despite expectations, this did not lead to the emergence of a Christian tradition that was united and equally believed in the Bible. On the contrary, the more scrupulously theologians worked on biblical doctrines, the more controversy developed and the more rapidly the Christian faith fragmented in various directions of radical reformation (pietism, puritanism). This process of constant fragmentation which continues today, is considered by researchers as an argument for the illusory nature of the proponents of verbal inspiration about the infallibility of the Bible.⁷

Protestant Orthodoxy formed a fundamental basis for all later Christian theology, which either sought to return to it or criticized it.⁸ The doctrine of inspiration of the Scripture was one of the fundamental elements of this system. It was guarded and reaffirmed in various Protestant creeds. Depending on the approach to the question of inspiration, different interpretations of the Bible developed. As the controversy grew, the Scriptures became the battlefield of

⁶ Edward Farley, Peter C. Hodgson, "Scripture and Tradition" in *Christian Theology*, ed. by Peter C. Hodgson and Robert H. King, 2nd ed. (Philadelphia: Fortress Press, 1985), 74.

⁷ Christian Smith, *The Bible Made Impossible* (Baker Publishing Group, 2011) Kindle Edition, 207.

⁸ Paul Tillich, *A History of Christian Thought*, 277.

theological argumentation, and the theological crisis deepened. In an attempt to resolve the crisis with a theology based on the doctrine of verbal inspiration, Christian theology entered an even deeper crisis. As Ernst Troeltsch later pointed out, the Christian tradition gradually learned the bitter lesson that it is impossible to call any interpretation of the Scripture or Church infallible.⁹ But there was an even bigger crisis ahead. By the 19th century, Protestantism was forced to face not only increasing fragmentation due to differing interpretations of the Bible, but also the rationalism of the Enlightenment and the rapid development of science.

2.3. Verbal inspiration and evangelicalism

The theological crisis of the 19th century made deeper the rapid development of science and the application of the scientific methods in Biblical research. The historical critical method, the skepticism created by the theory of evolution, and the development of liberal theology created fears of a complete collapse of human morality and the values of faith. Feeling threatened by the pressures of the modern world, Christian fundamentalism emerged as opposition to modernism in the late 19th and early 20th centuries.¹⁰ Under the new circumstances it sought to defend the doctrine of Protestant Orthodoxy about verbal inspiration. The goal was to restore the lost virginity of the American Christian faith, to return to the former paradigm of a state that moves along the path of Christian values and morality. The crisis of society's apostasy from God and moral decay could only be resolved by returning to the Biblical values. The instructions in the Bible are clear and understandable, so the best thing to do is to follow them literally.¹¹ Another solution was to seek confirmation of divine inspiration outside the Scriptures – in the ecstatic experience of a believer. That led to the formation of various charismatic and apocalyptic movements in the 19th and 20th centuries. We can conclude that there is sufficiently broad evidence in history that verbal inspiration was used as a simple, clear, and convenient response to theological crises.

⁹ According to Ernst Troeltsch, Protestantism in the 16th and 17th centuries forever broke the absolute autocracy of the Catholic Church and thus interrupted the influence of "Church-civilization". "Three infallible churches (Catholic, Lutheran and Reformed) unchurched and anathematized one another, discredited the idea of the Church, for which there is no plural". Against its will and contrary to its faith, Protestantism destroyed the supernatural foundation of the Christian church. See Ernst Troeltsch, *Protestantism and Progress. The Significance of Protestantism for the Rise of the Modern World* (Philadelphia: Fortress Press, 1986), 54.

¹⁰ George M. Marsden, *Fundamentalism and American Culture*, 2nd ed. (New York: Oxford University Press, 2006), 43–44.

¹¹ Martin Riesebrodt, *Fundamentalismus als patriarchalische Protestbewegung. Amerikanische Protestanten (1910–1928) und iranische Schiiten (1961–1979) im Vergleich* (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1990), 57.

The theological discussions of the 20th century and the establishment of the neo-orthodox school led to the restructuring of evangelicalism in search of new points of contact with the rationality of the modern mind. At the theological level, however, it continued to live in crisis, thinking that post-modern pluralism threatened to undermine Christian values and morals. Neo-evangelicalism began to take into account the results of critical research and to try to redefine its foundations of faith. However, it was also not possible to completely abandon the teaching of verbal inspiration. The Evangelical “Chicago Statement on Biblical Inerrancy”¹² is an effort to combine critical research with the teaching of biblical inerrancy and infallibility. However, the theology of evangelicalism cannot adequately compete with the scientific results of academic theology in modern universities, because in the name of the doctrine of verbal inspiration, its arguments often are unscientific and anti-intellectual.¹³ Evangelicalism lives in the illusion that a return to the Bible will answer all questions, but historical experience shows that such a general return to a secure source and the only correct interpretation of the Bible is not possible. The dissertation concludes that the struggle of 20th century evangelicalism for the verbal inspiration of the Bible marks a response to a theological crisis in which the interpretation of Scripture is protected from the pluralism of the modern age. The need to defend the verbal inspiration is justified by the understanding that modern theology has lost the authority of the Scripture.

2.4. Solutions of the concept of the inspiration in theology of the 20th–21st centuries

A separate chapter in the dissertation is devoted to an in-depth analysis of the issue of inspiration in the 20th and the 21st century academic theology. They range from the metaphorical solutions of critical theology and the canonical solutions of postliberal theology to the concepts of God’s revelation in neo-orthodox theology. The chapter concludes with the conclusion that, although each theological direction goes its own way, what unites all the solutions of the 20th and 21st centuries is the separation of the authority of the Scripture from the event of inspiration. Namely, the Scriptures are no longer called authoritative because they are divinely inspired. The authority of the Scriptures lies not in its supernatural origins, but in its crucial role in the history of the Christian faith and theology. The Bible has always been a source of inspiration for the Christian faith, hope, and love. In the greatest crises its message served as an

¹² Chicago Statement of Biblical Inerrancy, <https://defendinginerrancy.com/chicago-statements/>, accessed 26.08.2020.

¹³ Mark A. Noll, *The Scandal of the Evangelical Mind* (Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Co, 1994), 47–49. George M. Marsden, *Fundamentalism and American Culture*, 223.

encouragement to Christians. Although literal interpretation of the Scriptures has been important to many Christians, spiritual encouragement is not provided by the historicity of the text, but by the relevance of its message in the life of the believer today.

Common in all solutions is also a critique of the verbal inspiration created by Lutheran Orthodoxy and later Christian fundamentalism and the resulting postulates of inerrancy and infallibility of the Bible. As Karl Barth remarks, these are human attempts to take control and explain the transcendent God in rational ways. It looks more like idolatry rather than true spirituality.¹⁴

The theologians discussed in this chapter prefer not to speak of inspiration but of revelation. Namely, Jesus Christ is God's revelation to the world, and the Scripture are a testimony of that revelation. This would be the starting point for balanced theology. If, however, we use the term inspiration, it is found in the message itself and not in its words, details, or historical precision. Moreover, inspiration is a means of God's continual activity that continues to function today as the Bible is read and the living word of God, Jesus Christ, is discovered and experienced through it. None of the theologians seeks to reduce the significance of the Scripture in the Christian faith and theology for the Scripture forms the language in which the Christian tradition speaks. God is fulfilling His kingdom-building purposes through the Scripture. Therefore, no matter how human and incomplete the Scriptures are, they become a revelation of God whenever they are read in faith. This transcendent experience, which is entirely the competence of God and its Holy Spirit, is available to everyone. To limit inspiration to the authors of the Bible alone means to reduce and limit the work of the Spirit of God. If God cannot be revealed through history, but only through the Bible, then man renounces growth and wants to live in the unchanging reality of the past. However, the Bible is also history and will continue to participate in history as long as theological discourse continues and spiritual experience is relevant.

The academic solutions of inspiration considered in this chapter clearly demonstrate that by giving up verbal inspiration, Biblical inerrancy and infallibility, the authority of the Bible and its crucial role in the Christian faith are not lost. The message of the Bible is still alive and relevant. Thus, the concerns of fundamentalism and conservative evangelicalism about the collapse of the Christian faith and morality in today's world are not related to the loss of Biblical authority, but rather are rooted in the dualistic worldview of verbal inspiration, which sees any historically difficult situation as a critical threat to faith. The academic theologians discussed in this chapter do not in any way associate the issue of inspiration with any significant theological crisis. Such connections are seen and felt only by the defenders of verbal inspiration. This

¹⁴ Karl Barth, *Church Dogmatics*, 14 vols., ed. G. W. Bromiley and T. F. Torrance (Edinburgh, 1998), 1.2: 522–523.

leads to the conclusion that, although verbal inspiration and the infallibility of writings have historically been the characteristic answers of the Christian faith in theological crises, **as modern theology shows, such answers are not necessary**. They are more maintained to preserve the ancient belief system in order to preserve the old tradition unchanged. Moreover, from the analysis of historical circumstances and the variety of modern solutions of inspiration, it can be concluded that the argumentation of verbal inspiration tends to identify the theological crisis in situations where it does not exist. The struggle is started for principles that are not the main problem issues and, consequently, the theological solutions defended do not withstand the critique of modern theology. Contrary to the fears of its proponents, renouncing verbal inspiration does not destroy the Christian faith, but opens up a variety of ways to speak of God's revelation and scriptural authority today.

2.5. Implications of evangelicalism in the Latvian Christian faith

Since the 18th century, the Latvian Christian tradition has been influenced by both the Pietist-Pentecostal and, since the 20th century, the Puritan-Princeton paradigm.¹⁵ Our country has been greatly affected not only by the process of change in Europe, but also in America. Theological education at the academic level was initiated under the auspices of the Lutheran Church, but various denominational theology seminary schools also developed during the period of the first independence. There was a presence of both a liberal and a conservative direction. However, World War II and the subsequent Soviet occupation froze these theological processes. Under Soviet control and ideological pressure, the churches devoted all their efforts to internal unity, strengthening and preserving confessional traditions. While the discourses of neo-orthodoxy and the second wave of feminism took place in the West during these years, in our country theology and research had come to a virtual standstill. Among other things, it practically did not follow the discourses of biblical inspiration and the various solutions offered by theologians in the middle of the 20th century. In conditions of isolation and self-preservation theological stagnation took place. Every effort was made to replicate old knowledge and strengthen existing foundations. Thus, in an 1985 interview with a German Christian magazine, Bishop Matulis of the ELCL described Latvian Christianity: "The Church of Latvia has not developed any special theological direction. We are conservative. Conservatism combined with a healthy presence of fundamentalism is better than liberal theology."¹⁶

¹⁵ Roger E. Olson, *The Story of Christian Theology* (Downers Grove, IL: Inter Varsity Press, 1990), 594.

¹⁶ "Glaube in der 2.Welt" *Zeitschrift für Religionsfreiheit und Menschenrechte*, 1985, 13. Jahrgang, Nr. 1.

Separated from the Western theological discourses, the Latvian Christian faith continued to exist in the conditions of a serious theological crisis caused by atheism. Staying in line of verbal inspiration of the Bible was the proper way of survival. This is the main reason why the theological discourses of the modern Latvian Protestant faith still show very clear signs of conservative evangelicalism and fundamentalism. It is observed in the dissertation that in the public statements of some prominent Latvian evangelicals we can observe the anti-intellectualism characteristic of evangelicalism. There is exclusionary rhetoric towards certain social groups. There is a feeling that Latvia's diverse denominational mood is united by longing for an intelligent Christian authority that will be able to silence all disagreements and offer a universal plan for arranging everything that has been damaged and threatened. This is one of the reasons why new hopes for Christians to enter politics are being raised again and again. New points of contact with different political forces have been sought. The dissertation concludes that Christian fundamentalism and conformism in our country act as a factor hindering the development of society and promote a negative attitude towards the Christian message and the church. It does not focus on the education of the church and society, but on moralizing criticism.

2.6. Verbal inspiration and the 21st century clergy: the case of Latvia

In the years following the collapse of the Soviet regime, Latvia was a mission field for various evangelical preachers. The promoted conservative evangelicalism with the inerrant and infallible Bible strengthened the old paradigms. The ideology of atheism sought to be replaced by a vision of a society and government, which rests on Christian principles. Public sentiment and a high level of trust in the church allowed it to become more actively involved in political processes and to position itself as a conservative and trustworthy Christian adviser. The arrival of the Western liberal discourses in Latvia and the unpreparedness of the society for them further strengthened this position. In the face of the changing modern world, Latvian Christian churches sought to preserve ancient paradigms by defending them with arguments about the threat of liberal theology to Latvia's Christian faith although in reality there is no influential liberal tradition in any of Latvia's Christian denominations. Such an answer to the theological crisis of the modern age can also be heard in the answers of several clergy interviewed for the purposes of the study. They oppose the modern age, in which, contrary to the stable and unchanging certainty of the Bible, everything is changeable, and open to criticism. In the interviews, changes in society are described as negative processes that destroy society. The best way to confront it is the Bible, which must be elevated above culture. The Christian tradition is understood not as force that influence the culture, but as an opposition to culture. As the interviews revealed, clergy see this cultural

pressure in liberal university education, in the relativism of liberal theology, in the secularization of society, in the pluralism of ideas, and in attempts of social engineering to subvert the culture. They feel that the infallible Bible is being relativized, and the morality of mankind and the essence of Christianity are being called to question. Therefore, in the face of significant religious challenges, the idea of a verbally inspired text makes it easier to take apologetical positions, as the text is independent of a person and its literal interpretation frees from the problem of diversity of interpretation. The infallible Bible proclaims only one absolute interpretation, one answer, and one way out of the crisis. The verbal inspiration of the Scriptures still serves as a seemingly quick and easy response to reality. It is a way to stay in control and protect oneself from the unknown and the incomprehensible.¹⁷

Although some clergy do not recognize the full verbal inspiration of the Scripture, they largely agree with the doctrine of inerrancy and infallibility of the Bible. This reveals a still high view of the Bible, the interpretation of which implicitly follows the methodology of verbal inspiration. Although some pastors do not agree with the text of the Bible as a supernaturally written will of God, at the same time in their responses to women's ordination and homosexuality they see the Bible as a cross-cultural standard of divine ethics. This points to a dichotomy that arises between the breadth of live experience and the narrowness of the boundaries set by verbal inspiration. The dogmatic framework adopted with the position of a minister is not always in line with the intuitive conclusions gained from experience. The limited access to the Western theological discourses and the lack of such discourses in Latvia hinder an in-depth understanding of the possibilities of interpreting the Bible.

The issue of biblical inspiration in the Western world was significant again in the 1970s and 1980s. At that time, Latvia was behind the Iron Curtain and it was not possible to follow these discourses. The ignorance of the history of verbal inspiration of the Bible, as well as the ignorance about the research of fundamentalism in the West, have left deep gaps in the understanding of modern Latvian clergy. Pastors physically live in the modern world, but theologically still strive to return to the mythological reality before the modern age. The interviews conducted in the study show clearly the tendencies that are characteristic of fundamentalist and conservative evangelicalism – skepticism is felt among the clergy towards the higher theological education offered at universities. Several pastors see the Christian faith facing the challenges of postmodern relativism and the pressures of different ideologies. According to them, the task of the Christian faith is to preserve its historical authenticity

¹⁷ People's attempts to seek unambiguous answers are not related to the desire to solve a problem, but to the need to control the situation. See Davis, M. "Hermeneutics contra fundamentalism: Zygmunt Bauman's method for thinking in dark times," (2020) *Thesis Eleven*, 156 (1), 27–44.

by not allowing the new influences of biblical interpretation that emerge from secular universities. This position is closely related to the issue of biblical inspiration and, consequently, its interpretation. If the Bible is an infallible and inerrant message from God, then it must be read literally and it must be clear and understandable to every reader. This means that in-depth study of the Bible and an attempt to understand it in a modern context is useful only insofar as it strengthens faith and is consistent with denominational beliefs. As a result, there is a gap between higher theological education offered at universities and denominational education. This gap, as Mark Noll accurately describes it, fosters Christian anti-intellectualism and cultivates a naive faith that is more rooted in experience and emotions but less honest in research and critical thinking. Such a faith is ready to deny science if it does not agree with the accepted interpretation of the Bible.¹⁸

¹⁸ Mark A. Noll, *The Scandal of the Evangelical Mind* (Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Co, 1994), 27.

3. MAIN CONCLUSIONS OF THE DOCTORAL THESIS

Summarizing the results of the research on verbal inspiration as a response to theological crises and its implications in Latvian discourse, we have come to the following conclusions characterizing the situation in Latvia:

- 1) In the theological discourse of modern Latvia, there is still skepticism about the results of academic research at universities. This skepticism is expressed in the belief that the Bible cannot be critically studied because it is a sacred book and its subjection to a historically critical method means the denial of God.
- 2) Although scientific results are not denied, they are skeptically questioned whenever they contradict any traditional theological assumptions. Science is acceptable only insofar as it is compatible with the Bible. Science is questionable because it is secularly atheistic and needs conversion to faith. Consequently, the reconciling of the literal interpretation of the Bible with scientific findings is still topical.
- 3) The theological discourse of Latvia lacks knowledge and interest in the history of Christian theology and the theological solutions to the 20th century fundamentalist modernist disputes. The clerical argumentation strategies largely follow the paradigm of conservative evangelical and fundamentalist thinking.
- 4) Although verbal inspiration is not always supported openly, the resulting Bible interpretation methodology is applied implicitly. This manifests itself in preference of the plain literal reading of the Bible, because of which the historical text is applied linearly today. Consequently, social injustice in the church and intolerance due to sexual orientation are justified.
- 5) In connection with the entry of the Western liberal values into Latvian politics and society, in interviews with clergy present statements that point to the moral degradation of the world. The pastors talk about the threat of neo-Marxist culture and the threat of the collapse of morality posed by liberalism. The pastors are concerned about the entry of liberal ideas into the church, which will discredit the Christian faith. Consequently, the clergy live being aware of a growing theological crisis, the safest answer to which is to remain in the paradigm of verbal inspiration.
- 6) The theological discourse of Latvia is by far less influenced by the opinion of the pastors that the doctrine of verbal inspiration does not correspond to the modern discoveries and the model of an inspired reader should be chosen as a more appropriate solution. The pastors who share this view acknowledge that the process of interpreting the Bible never ends, and it is impossible to speak of a single and correct method of interpretation.
- 7) The theological discourse of Latvia is by far less influenced by the opinion of the pastors that the feeling of collapse of Christian values and

theological crisis is caused not by liberal theology, but rather by Christian fundamentalism.

- 8) The theological discourse of Latvia is by far less influenced by the opinion of the pastors that the theology of the modern church should follow science and exegesis and not the other way around.
- 9) The theological discourse of Latvia is by far less influenced by the opinion of the pastors that experience and knowledge are as important sources of theology as the text of the Bible and the tradition of faith.

The research carried out shows that in the situation of Latvia there is an urgent need for a comprehensive theological education that would be available to the clergy and also to the laity. Although the Faculty of Theology of the University of Latvia offers it, in the denominational environment there is mistrust to the product offered by academic theology. On the one hand, it is based on the principal position that the study and interpretation of the Scripture is proper only within the church and not in a secular environment. Therefore, research outside the control of the church tradition is considered to serve only the interests of humans, but not of God. On the other hand, mistrust in the results of academic research can also be because of a lack of academic neutrality in the universities. This problem was already pointed out by Mark A. Noll, evangelical scholar, in the 1990s, analyzing the huge gap between American evangelical and academic Bible studies. He concluded that the lack of academic neutrality was a serious obstacle to bridging this gap. Universities often begin to defend and propagate ideologies that evangelical Bible scholars cannot follow.¹⁹ Therefore, the best way to bridge the growing gap would be to build academic research that is both neutral and respectful of the Bible as the source and authority of the Christian faith. This means that the Faculty of Theology of University of Latvia would need to work in at least two directions.

First, to inform and educate the public and also the Christian environment about: (1) important historical processes of the Christian church that have influenced the Latvian Christian tradition; (2) the 20th century fundamentalism modernism debate in America; (3) the doctrine of verbal inspiration of the Bible in response to significant theological crises and; (4) the ways suggested by researchers to address the issue of biblical inspiration in the 20th century. The faculty could carry out this kind of education not only by the help of the programs offered to students, but also by creating research publications and monographs, as well as by organizing seminars and courses.

Secondly, it is important to maintain a neutral, fair and open study environment in which the academic staff takes the diversity of students seriously and is able to satisfy even the most conservative students' desire for in-depth knowledge of theology, in a way that respects their deepest beliefs.

¹⁹ Mark Noll, *Between Faith and Criticism: Evangelicals, Scholarship, and the Bible in America*, 208–209.

The distinctly evangelical and even fundamentalist profile of the Latvian Christian faith requires a gentle and far-sighted approach to the educational process, as the necessary paradigm shifts are very extensive. It is important for students to feel that teachers do not represent a foreign academic intellectual position but are the same truth-seekers as they are.

KOPSAVILKUMĀ IZMANTOTIE LITERATŪRAS AVOTI / THE LIST OF LITERATURE USED IN THE SUMMARY

- 1) Barth, Karl. *Church Dogmatics*. 14 vols. Ed. G. W. Bromiley and T. F. Torrance. Edinburgh, 1998.
- 2) Bauman, Zygmunt. *Hermeneutics and Social Science. Approaches to Understanding*. London: Hutchinson & Co, 1978.
- 3) Davis, M. "Hermeneutics contra fundamentalism: Zygmunt Bauman's method for thinking in dark times," (2020) *Thesis Eleven*, 156 (1), 27–44.
- 4) Childs, Brevard S. *Biblical Theology of the Old and New Testaments. Theological Reflection on the Christian Bible*. Minneapolis: Fortress Press, 1993.
- 5) Farley, Edward. Hodgson, Peter C. "Scripture and Tradition" in *Christian Theology*. Ed. by Peter C. Hodgson and Robert H. King. 2nd ed. Philadelphia: Fortress Press, 1985.
- 6) Hamilton, Alastair. "Humanists and the Bible." In Jill Kraye, ed. *The Cambridge Companion to Renaissance Humanism*. Cambridge University Press, 1996.
- 7) Kister, Menahem. "Allegorical Interpretation of Biblical Narratives in Rabbinic Literature, Philo, and Origen: Some Case Studies." *New Approaches to the Study of Biblical Interpretation in Judaism of the Second Temple Period and in Early Christianity*. Edited by Florentino García Martínez. Vol 106. Leiden: Koninklijke Brill, 2013.
- 8) Marsden, George M. *Fundamentalism and American Culture*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2006.
- 9) Noll, Mark A. *Between Faith and Criticism: Evangelicals, Scholarship, and the Bible in America*. 2nd ed. Grand Rapids: Baker Academic, 1991. Repr. Vancouver: Regent College Publishing, 2004.
- 10) Noll, Mark A. *The Scandal of the Evangelical Mind*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Co, 1994.
- 11) Olson, Roger E. *The Story of Christian Theology*. Downers Grove, IL: Inter Varsity Press, 1990.
- 12) Pannenberg, Wolfhart. "Theological Table Talk: On the Inspiration of Scripture." *Theology Today* 54:2 (1997): 212–215.
- 13) Riesebrodt, Martin. *Fundamentalismus als patriarchalische Protestbewegung. Amerikanische Protestanten (1910–1928) und iranische Schiiten (1961–1979) im Vergleich*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1990.
- 14) Smith, Christian. *The Bible Made Impossible*. Baker Publishing Group, 2011.
- 15) Tillich, Paul. *History of Christian Thought*. Ed. Carl E. Braaten. Touchstone Books, 1972.
- 16) Troeltsch, Ernst. *Protestantism and Progress. The Significance of Protestantism for the Rise of the Modern World*. Philadelphia: Fortress Press, 1986.